

International Survey on Collegiate Entrepreneurship, Hungary 2006

**Nemzetközi felmérés az egyetemi hallgatók vállalkozói aktivitásáról:
Magyarország 2006**

Dr. Szerb László

Egyetemi docens
Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar
Gazdálkodástudományi Intézet és
Gazdaságpolitikai Kutatási Központ
e-mail: szerb@ktk.pte.hu

Márkus Gábor

PhD hallgató
Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar
Gazdálkodástani Doktori Iskola
e-mail: markus@ktk.pte.hu

A tanulmány megírásában közreműködtek:

Dr. Farkas Szilveszter egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem
Dr. Szirmai Péter egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem
Dr. Ujhelyi Mária egyetemi docens, Debreceni Egyetem
Dr. Imreh Szabolcs egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem
Dr. Lukács Edit egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem
Csapó Krisztián PhD hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem

**Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar
Gazdaságpolitikai Kutatások Központja**

2007. január 03.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Vezetői összefoglaló	3
1. Bevezetés	6
2. Az adatfelvétel és a minta jellemzői	9
3. A hallgatók karrierelvárásai és vállalkozással kapcsolatos attitűdjei	11
3.1 Általános karrierelvárások	11
3.2 A hallgatók jelenlegi vállalkozói tevékenységei	15
3.3. Lépések a vállalkozás elkezdése érdekében	15
3.4 A hallgatók jelenlegi és tervezett vállalkozásai	18
3.5 A Vállalkozói Erő nemzetközi összehasonlítása	20
3.6. A vállalkozás indításának akadályai	22
4. A vállalkozásindítás egyetemi feltételei és körülményei	24
4.1 A vállalkozói környezet	24
4.2. A vállalkozói kurzusok szerepe	25
4.3 A hallgatók elvárásai az egyetemmel szemben	29
4.4 Vállalkozásoktatás és képzés a felmérésben részt vevő egyetemeken	31
5. Összefoglalás, következtetések	35
Irodalomjegyzék	38
1. számú melléklet: A felmérésben részt vevő egyetemi oktatók	39
2. számú melléklet Vállalkozásoktatás és képzés a részt vevő egyetemeken Egyetemi esettanulmányok	40
<i>Vállalkozási környezet és vállalkozásoktatás a Budapesti Corvinus Egyetemen</i>	41
<i>Vállalkozói képzés a Debreceni Egyetemen</i>	43
<i>Vállalkozásoktatás és vállalkozói aktivitás a Miskolci Egyetemen</i>	45
<i>Vállalkozásoktatás a Pécsi Tudományegyetemen</i>	47
<i>Üzleti és vállalkozási tanulmányok a Széchenyi István Egyetemen</i>	49
<i>Üzleti és vállalkozói ismeretek oktatása a Szegedi Tudományegyetemen</i>	50

Vezetői összefoglaló

A vállalkozások és a kisebb méretű vállalatok (kkv) gazdasági és társadalmi jelentősége ma már tagadhatatlan. A szűkebb szakmai köröket kivéve azonban a szélesebb közvélemény számra kevésbé ismert, hogy a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés döntő részéért a vállalatok egy kis része, az úgynevezett „gazellák” a felelősek. A „gazella” cégek alapító tulajdonosai pedig tipikusan fiatal, innovatív, kreatív, egyetemi végzettséggel rendelkező személyek. Ugyanakkor a vállalkozók körében is folyamatosan növekszik a főiskolai/egyetemi végzettséggel rendelkezők száma. Így a jövőre vonatkozó vállalkozói aktivitás szempontjából fontos lehet a vállalkozással kapcsolatos attitűdök vizsgálata az egyetemi hallgatók körében.

Ez a tanulmány a svájci University of St. Gallen és a német European Business School „International Survey on Collegiate Entrepreneurship 2006” címmel 14 országban egyidejűleg elvégzett nemzetközi kutatásának legfontosabb tapasztalatait összegzi több mint 37 000, ezek közül 3346 magyar hallgató és nyolc hazai egyetem (Budapesti Corvinus Egyetem, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Debreceni Egyetem, Miskolci Egyetem, Pannon Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Széchenyi István Egyetem, Szegedi Tudományegyetem) adatait felhasználva. A felmérés céljai között a felsőoktatási hallgatók vállalkozói attitűdjeinek, potenciáljának felmérése és a nemzetközi összehasonlítás mellett az egyetemek-főiskolák által biztosított vállalkozás feltételei és oktatási lehetőségeinek értékelése is szerepeltek.

A kutatás legfontosabb és legérdekesebb eredményeit az alábbiakban hasonlítjuk össze:

- Összességében Magyarország szereplése az egyetemi hallgatók karrierelvárásai és vállalkozással kapcsolatos attitűdjei tekintetében nem különböztek a többi országtól. Hallgatóink, hasonlóan a többi országhoz, a végzés után öt évvel inkább alkalmazotti, míg öt év után inkább vállalkozói karriert képzelnek el. Nagy számban találhatunk viszont olyanokat, akiknek vagy nincsen elképzelésük jövőbeli karrierjükéről, vagy más elképzelés híján családalapítást fontolgatnak.
- Amikor a minőségi kategóriákat alkalmaztuk a vállalkozások potenciális „erejének” megítéléséhez, mint az információk gyűjtése vagy konkrét vállalkozás-kezdési lépések megtétele, akkor teljesítményünk nyomán hátrább sorolódtunk az országok közti sorrendben. Összhelyezésünk a 12 ország között átlag közelinek, kicsit inkább átlag alattinak mondható. Az üzleti-gazdasági szakos hallgatók tekintetében helyezésünk még rosszabb, a vállalkozói erőt tekintve az utolsó helyen vagyunk találhatóak.
- A magyar egyetemi hallgatók 2,4%-a, azaz a minta alapján 81 hallgató vett részt vállalkozás alapításában. Ezek közül a cégek közül 17 (21%) ma már nem létezik. Ezzel a magyar hallgatók vállalkozásalapítási tendenciái, habár átlag alattiak, jelentősen nem térnek el a többi országtól. A hallgatók többsége a terciér, szolgáltatási szektorban keresi boldogulását. Nagyjából minden harmadik hallgató már valamilyen tapasztalattal is rendelkezik a választott területet illetően, a magyar hallgatóknál ez átlag alatti érték. Az egyetem fontos szerepet tölt be a vállalkozás potenciális partnerei szempontjából: a hallgatók 42,4%-a az egyetemi tanuló társakból,

16%-a más egyetemi hallgatókból szeretné tulajdonos-alapítótársait verbuválni. Csúpan a hallgatók 19%-a jelezte, hogy egyedül szeretne céget alapítani

- A vállalkozásindítás akadályozó tényezői közül a hallgatók a saját pénzügyi kockázatot és a tőke hiányát sorolták az első helyekre, függetlenül, hogy milyen országban is folytatják tanulmányaikat. Komoly akadályozó tényező az ötlet és a potenciális partnerek hiánya. Ugyanakkor a családi-baráti segítség, az idő hiánya vagy a makrogazdasági-szabályozási környezet általában nem okoz különösebb problémát. A magyar hallgatók lényegesen magasabb korlátnak tartják a vállalkozásindítás bonyolult szabályozását, ami összecseng a Világbank „Doing Business” jelentésének megállapításaival.
- Bár az egyetemek általános vállalkozói légköre tekintetében hátul szerepelünk az országok közti rangsorban, nagy különbséget nem tapasztalhatunk a többi ország és a magyar egyetemek között. A magyar egyetemek közötti különbségek némileg nagyobbak, mint az országok közötti eltérések.
- A legtöbb országban az egyetemek mind a gazdasági/üzleti, mind a más szakos hallgatóknak kínálnak vállalkozással kapcsolatos kurzusokat, igaz Magyarország meglehetősen elől szerepel azon a listán, amely azt mutatja, hogy az egyetemek hány százaléka nem kínál ilyen oktatási lehetőséget. Jelentősebbek a hazai különbségek, amikor a vállalkozói kurzusok kínálatát tudománycsoportos bontásban nézzük: a bölcsészek és természettudományos hallgatók éppen úgy, mint a mérnöknek készülők kevésbé vehetnek fel vállalkozói órákat, mint a gazdálkodási/üzleti szakokon tanulók. Ez főleg azért jelent problémát, mivel a bölcsész szakos hallgatók karrierelvárásai a vállalkozásokra vonatkozóan nem különböznek szignifikánsan a többi szakos hallgatótól, így ezek a diplomások kevésbé felkészülten vághatnak bele a saját vállalkozásuk alapítási procedúrájába.
- Igen jó helyezést értünk el viszont abból a szempontból, hogy mennyire használják ki a hallgatók az egyetemek vállalkozói kurzus kínálatát, ami legalábbis részben kompenzálja a magyar egyetemek kisebb kurzuskínálatát. Az egyes tudományterületeket vizsgálva a gazdasági/üzleti szakos hallgatók majd' két és félszer magasabb arányban látogattak vállalkozói kurzusokat, mint az utolsó helyezett bölcsészek. A vállalkozói kurzusok látogatása azért is fontos, mert az ilyen órákat felvett hallgatók nagyobb arányban preferálják az önfoglalkoztatói státuszt, azaz az egyetemi vállalkozói kurzusok pozitívan hatnak a vállalkozóvá válásra.
- Vizsgáltuk a hallgatók egyetemekkel kapcsolatos elvárásait is. A magyar hallgatók nem igazán különböznek a felmérésben részt vett országok többi hallgatóitól, elsősorban a vállalkozásindítással kapcsolatos kurzusokat kívánnak és konkrét segítséget, tanácsadást szeretnének kapni a cégalapításhoz. Sokan preferálják az üzleti terv kurzusokat és az üzleti játékokat is. A magyar hallgatók többen szeretnének találkozni fiatal vállalkozókkal, mint a többi országok diákjai. A legkevésbé népszerűnek az inkubátorok és a szimpóziumok, nyílt napok bizonyultak, lehet, hogy azért, mert a hallgatók nincsenek igazán tisztában ezek gyakorlati hasznával.
- Az egyes egyetemi esettanulmányok a szakértői vélemények alapján megerősítik, hogy vállalkozói és vállalkozással kapcsolatos kurzusokat igazán csak a gazdasági-gazdálkodási szakos hallgatók vehetnek fel. Az oktatott módszerek tekintetében

felvesszük a versenyt a fejlett világ országaival, az előadások mellett igen népszerűek az esettanulmányok, az üzleti terv, a gyakorló vállalkozók meghívása, előfordulnak szimulációs játékok, tanácsadás és inkubáció is, igaz, ezek integrált alkalmazására még jórészt egy intézmény keretén belül nem igazán került sor. Az egyetemek láthatóan ki szeretnének lépni a kizárólagos oktatási szerepből, és tevékeny részt vállalnak az egyetemi-üzleti kapcsolatok fejlesztése területén. A nem gazdasági-gazdálkodási szakos hallgatók viszont vállalkozói ismeretekre csak más, gazdaságtan vagy menedzsment tárgyak oktatása során tehetnek szert, több egyetemen még az átiktatás sem megoldott. Az átiktatás, a több vállalkozói kurzus legfontosabb gátja a több helyen tapasztalható emberi erőforráshiány. Az általában népszerű vállalkozói kurzusok gyorsan betelnek, és az oktatók már most túlterhelésről panaszkodnak.

A kutatás egyik gyengesége, hogy az országok listájáról többek között hiányzik az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság mint két vállalkozásoktatásban és vállalkozói aktivitásban élenjáró, vezető ország. Így az adatok értékelésénél figyelembe kell vennünk ezt is. Más kutatások azt mutatják, hogy Európa vállalkozói készségek és képességek valamint a vállalkozói aktivitás szintjén le van maradva az USA-hoz képest, Magyarország pedig még az Európai Unióhoz képest is hátrányban van.

Az Európai Unió Lisszaboni Stratégiai céljai között először szerepelt a vállalkozók képzése és a vállalkozói ismeretek oktatásának szélesítése, ezen belül az vállalkozói ismeretek oktatása az egyetemeken és a műszaki oktatási intézményekben, továbbá a tudományos, illetve a műszaki tanulmányokban a vállalkozói gondolkodásmód és kompetencia fokozása is. A megvalósítás azonban – a többi Lisszaboni Célhoz hasonlóan – máig késik. Magyarországon még a Bolognai Elveknek megfelelő lépések sem történtek meg a vállalkozásoktatás területén, a gazdasági-gazdálkodási képzés kimeneti feltételei alapján még a BA képzés is az alkalmazotti státuszra kíván felkészíteni, nem pedig a vállalkozásra, önfoglalkoztatásra. Holott vállalkozói ismereteket nem csupán a gazdasági-gazdálkodási területeken, hanem minden szakon és minden szinten kellene nyújtani.

A hazai egyetemek és az egyetemi hallgatók vállalkozói attitűdjei szerint a vizsgált országok viszonylatában a közepes szereplés egyrészt nem mondható rossznak, ugyanakkor nem valószínűsítik azt sem, hogy hallgatóink „nagy dobásra” készüljenek, azaz az átlagot lényegesen meghaladó, magas potenciálú cégek alapításán fáradoznának. Természetesen nem zárható ki a magas potenciálú vállalkozások létrejöttének esélye, viszont a merítési bázis nem mondható kiugróan nagynak. Átlagos vállalkozói teljesítménnyel viszont, sajnálatos módon, az Európai Unió életszínvonalának belátható időn belüli elérése nem tűnik reálisnak.

1. Bevezetés

2006-ban már Magyarországon sem kell hosszasan bizonygatni a vállalkozások és a kisebb méretű vállalatok gazdasági és társadalmi jelentőségét. A statisztikák alapján 2003-ban már a kis- és közepes méretű vállalatok foglalkoztatták a versenyszféra alkalmazottainak több, mint 70 százalékát (Román 2006), és a nagyvállalatok közvetlen foglalkoztatási jelentősége folyamatosan csökken. Nem elhanyagolható a kisebb méretű cégek GDP-ben betöltött részaránya sem, a Magyarországon létrehozott hozzáadott érték 53 százalékát a kkv-k hozzák létre.

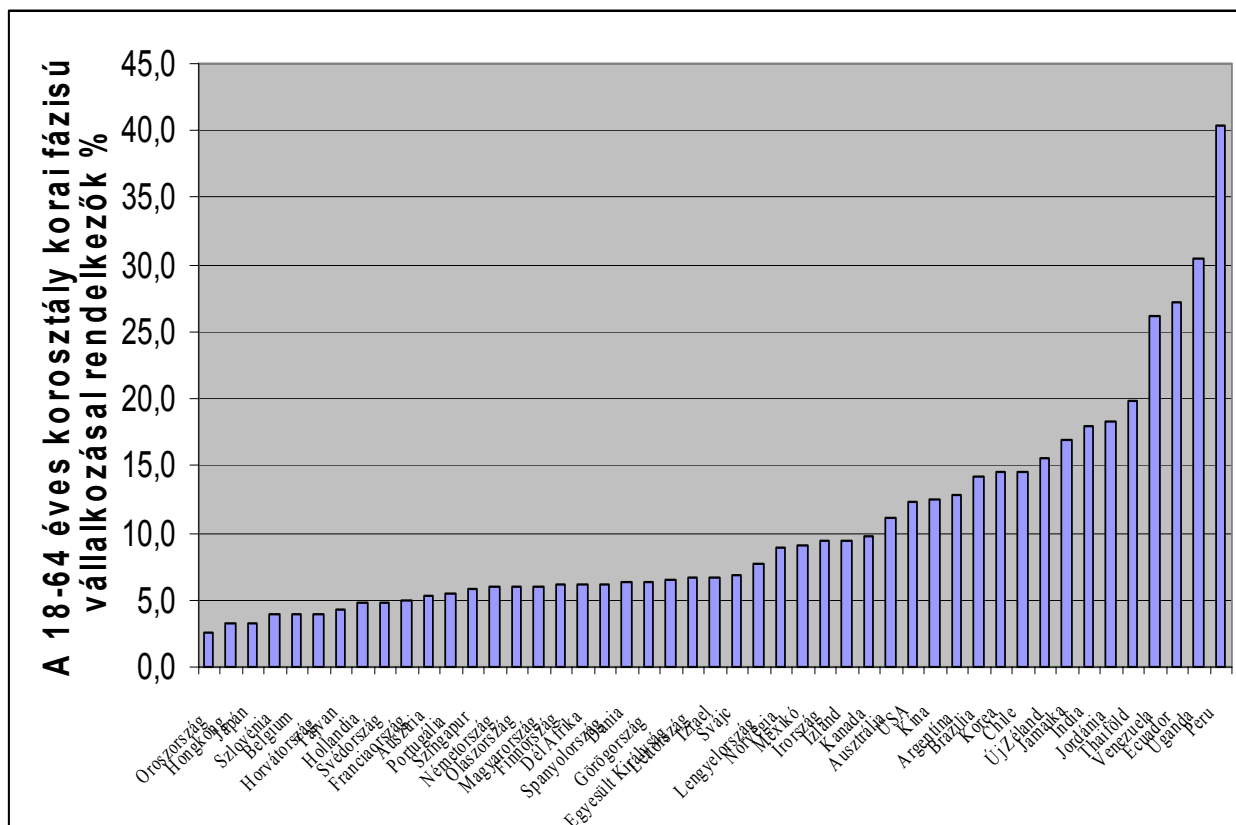
Ha azonban arra vagyunk kíváncsiak, hogy a munkahelyteremtés és a gazdasági növekedés mögött milyen dinamika húzódik meg, akkor a statikus vállalatméret vizsgálata helyett a vállalkozási tevékenységet kell elemeznünk. A vállalkozás tartalmilag összefüggésbe hozható az innovációval, egyéni szinten a kreativitással, a fokozott kockázatvállalással, a nem rutinszerű döntéshozatallal és a növekedéssel is (Szerb 2004). A vállalkozói vállalatok esetében a termék és technológiai megújítás gyakorisága és szintje, az árbevétel és az alkalmazottak számának növekedése sokszor nagyságrendileg haladja meg a vállalkozói attitűddel nem rendelkező cégek hasonló mutatóit. Az ilyen cégek az ország vagy a régió gazdasági hatékonyságára és a termelékenységére is fontos hatással vannak. Ráadásul az is kimutatható, hogy a fiatal vállalkozói vállalatok egy szűk köre, mintegy 1-4%-a, az úgynevezett „gazellák” felelősek a munkahelyteremtés és a gazdasági növekedés döntő részéért (Autio 2005, Birch 1987, Csapó 2006, Szerb et al 2004, Vecsenyi 2003). Ezért a vállalatok abszolút számánál a nemzetgazdaság egésze szempontjából lényegesebb ezeknek a dinamikusan növekvő cégeknek a száma.

Mi a jellemző a gyorsan növekvő cégeket létrehozó személyekre? Autio (2005) vizsgálatai szerint ezek a fiatal korú vállalkozók magas jövedelemmel, egyetemi-főiskolai végzettséggel rendelkeznek. A cég alapítását szinte kizárólag a jó üzleti lehetőség motiválja, kényszervállalkozókat nem igazán találunk közülük. Ezek szerint a jelenleg húszas éveikben járó, a ma még részben esetleg egyetemi tanulmányaikat folytatók által az elkövetkező néhány évben létrehozott vállalkozások határozzák meg az ország gazdasági növekedését és befolyásolják az új munkahelyek létrejöttét a 2010-es években. Így az egyetemi hallgatók vállalkozási attitűdjeinek, vállalkozói tulajdonságainak vizsgálata, esetleg nemzetközi összehasonlítása, lehetővé teszi a jövőbeli vállalkozói aktivitás megbecsülését. Ennek nyomán áttételes információhoz juthatunk gazdasági, növekedési kilátásainkról is. Az érdeklődés másik oka az, hogy milyen hatást gyakorolhat az oktatás, ezen belül is a felsőfokú képzés az egyetemi hallgatók vállalkozói attitűdjeire. Peterman és Kennedy (2003) egy ausztráliai felmérés nyomán azt találták, hogy a vállalkozói kurzusokat befejezett hallgatók esetében növekedett a vállalkozás presztízse és a vállalkozás létrehozási szándéka is.

A felnőtt, 18-64 éves korosztály vállalkozói aktivitás vizsgálata és Magyarország relatív helyzete jól ismert a Global Entrepreneurship Monitor kutatások alapján (Szerb et al 2004, Szerb 2005, Szerb et al 2006). A korai fázisú vállalkozói aktivitási mutató (KFV) - amely azt mutatja hogy az adott ország 18-64 éves korosztály hány százaléka akar új vállalkozást létrehozni vagy van 42 hónapnál fiatalabb cége – alapján Magyarország mind abszolút, mind relatív helyzete folyamatosan romlott a 2001-2005-ös időszakban. 2001-ben a KFV még 11,4%-os volt, ez 2002-ben 6,6%-ra, 2004-re 4,3%-ra és 2005-re 1,9%-ra csökkent. A 2005-ös felmérés nem minden tekintetben volt sikeres, de ha a felmérési hibát is beszámítjuk, Magyarország a KFV alapján a vállalkozói lista közepén-alján szerepel, egyébként a többi

volt szocialista országgal, Horvátországgal, Lengyelországgal, Litvániával, Szlovéniával és az Európai Unió többi országával nagyjából együtt (1. számú ábra). Ha a gazdasági fejlettséget is viszonyítási szempontként kezeljük, akkor Magyarország a többi volt szocialista országgal együtt a trendvonal alatt helyezkedik el (Szerb et al 2006). Magyarország jövőbeli fejlődése szempontjából elsőrendű fontosságú az alacsony szintű korai vállalkozói aktivitás fokozása, és ezen belül is a lehetőség motiválta magas potenciálú vállalkozások számának növelése.

1. számú ábra: a korai fázisú vállalkozói mutató nemzetközi összehasonlításban

Lényegesen kevesebbet tudunk azonban a jövőbeli potenciális vállalkozásokat majdan létrehozni szándékozó fiatalabb korosztály, és ezen belül is a felsőoktatási intézmények hallgatóinak vállalkozással kapcsolatos attitűdjéről. Magyarországon azért is különösen fontos a felsőoktatásban tanulók karrierelvárásainak vizsgálata, mivel a diplomával rendelkezők körében is növekszik a munkanélküliség és rosszabbodnak az elhelyezkedési lehetőségek. További strukturális problémát jelent, hogy bizonyos területeken, így a bölcsész, jogász, gazdálkodási területeken túlképzés jelei látszanak, addig a mérnöki szakmáknál és a reáلتudományú végzettségűek eseteiben hiány van a munkaerőpiacon (Selmeczy 2005). Így pontosan azon területek diplomásai kényszerülhetnek vállalkozni, ahol kiugró potenciálú növekedés nem igazán várható, a műszaki végzettségűeknél pedig a keresleti piac miatt nem igazán ösztönzött a lehetőségek keresése, így saját alapítású, magas növekedési potenciálú cégek létrehozása nem igazán várható.

Az egyetemi hallgatók vállalkozói irányultságát már eddig is számos országban vizsgálták. Így készültek tanulmányok Ausztráliában, USA-ban, a skandináv országokban, német nyelvterületen Ausztriában, Svájcban és Németországban is (Kuratko 2003, Autio et al 2001, Franke és Lüthje 2004, Krueger és Reilly 2000, Peterman és Kennedy 2003, Schwarz et al 2006). Az elsősorban a német nyelvterületre kiterjedő tapasztalatokat összegezte és indította

el immár 14 országot felölelő nemzetközi kutatását a svájci University of St. Gallen és a német European Business School „International Survey on Collegiate Entrepreneurship 2006” címmel, amiben több, mint 37 000, ezek közül 3346 magyar hallgató és nyolc hazai egyetem vett részt. A felmérés céljai között a felsőoktatási hallgatók vállalkozói potenciáljának felmérése és a nemzetközi összehasonlítás mellett az egyetemek-főiskolák által biztosított vállalkozás feltételei és oktatási lehetőségeinek értékelése is szerepeltek. Ebben a jelentésben ezen kutatás legfontosabb és legérdekesebb eredményeit közöljük.

A következőkben először az adatfelvétel módját, a minta alapvető jellemzőit és az adatfeldolgozás mikéntjét ismertetjük. Ezután elemzzük a hallgatók jövőbeli foglalkoztatási, karrierelvárásait az alkalmazotti és a különböző vállalkozási kategóriákban, továbbá a hallgatók vállalkozói aktivitását értékeljük, majd a vállalkozások alapításának gátjaival foglalkozunk. A 4. fejezetben elemzzük, hogy az egyetemek milyen vállalkozói környezetet biztosítanak a hallgatóknak, a hallgatók milyen kurzusokat vesznek és vehetnek fel, továbbá milyen elvárásaik vannak az egyetemek irányába. Tekintve, hogy a hallgatók informáltsága nem mindig pontos, ezért megkértük a résztvevő egyetemek oktatóit is, hogy mutassák be intézményüket és az ott folyó vállalkozásoktatási tevékenységüket. Az 5. fejezetben összefoglaljuk és értékeljük az eredményeket.

2. Az adatfelvétel és a minta jellemzői

A felmérés koordinálását és a kérdőív kidolgozását, a koordinációt és az eredmények összehasonlító publikálását a University of St. Gallen kutatócsoportja végezte. A kutatáshoz az egyes országok reprezentatív képviselői csatlakoztak. Az országok kutatásvezetői feleltek a felmérésben részt vevő felsőoktatási intézmények kijelöléséért és a hallgatókkal történő kapcsolattartásért. Maga a felmérés az interneten keresztül zajlott le, ahol a kérdőívhez vezető linket a hallgatók e-mailben kapták meg. A kérdőív öt nyelven, angolul, franciául, magyarul, németül és finnül készült el. A magyar hallgatók csak magyarul tölthették ki a kérdőívet, és más nyelvi opciót nem kaptak. A válaszadási hajlandóságot egyes országok díjakkal igyekeztek fokozni, Magyarország esetében például 10 db pendrive került kisorsolásra a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának (PTE-KTK) felajánlásában. A PTE-KTK vállalta magára a hazai kutatás finanszírozását is.

A nemzetközi minta összesen 37 412 kitöltött kérdőívet tartalmaz. A minta legfontosabb jellemzőit az 1. számú táblázat tartalmazza.

1. számú tábla: A részt vevő országok és a minta jellemzői

Ország	A megkérdezett egyetemek száma	A beiratkozott hallgatók száma	Kitöltött kérdőívek száma	Válaszási százalék	Nappali tagozatos hallgatók részaránya	Tanulmányok hányadik évében van	Életkor (átlag év)	Férfi hallgatók részaránya	Üzleti és gazdasági szakos hallgatók aránya
Ausztrália	3	52536	67	0,1	79,1	2,28	23,2	44,8	80,6
Ausztria	23	122600	8857	7,2	74,7	3,64	25,3	47,7	37,9
Belgium	5	21954	1612	7,3	92,7	2,75	23,0	51,9	38,6
Dél Afrika	1	12600	25	0,2	96,0	3,68	22,9	60,0	96,0
Finnország	8	45400	1566	3,4	85,8	2,48	25,5	48,3	38,9
Franciaország	1	2500	67	2,7	100,0	1,00	21,0	37,3	98,5
Írország	4	37000	248	0,7	95,6	3,11	23,8	48,0	62,9
Liechtenstein	1	570	200	35,1	65,0	2,31	26,3	71,5	75,0
Magyarország	8	169025	3346	2,0	90,6	3,19	23,3	51,6	47,0
Németország	9	111474	3189	2,9	96,9	3,23	24,0	48,7	22,9
Norvégia	6	38125	1086	2,9	97,2	3,06	24,4	60,0	22,1
Svájc	26	55105	8825	16	84,4	3,10	24,8	62,8	28,3
Szingapúr	1	3500	354	10,1	98,3	2,18	22,5	49,4	75,7
Új-Zéland	2	27353	7970	29,1	93,7	2,91	22,8	46,8	17,2
Összesen	93	690922	37412	5,9	86,6	3,15	24,2	52,2	31,4

A nemzetközi mintával kapcsolatosan megjegyezzük, hogy a felmérés nem tekinthető reprezentatívnak Franciaország, Írország, Ausztrália és Szingapúr eseteiben az alacsony esetszámok miatt. Az elemzésekből a roppant alacsony mintaszám miatt kihagytuk Ausztráliát, Franciaországot és Dél-Afrikát. A hallgatók jelentős része nappali tagozatos, jellemzően inkább a felsőbb évfolyamokon tanulmányokat folytatók, és a felmérést végzők

szakmai háttérének köszönhetően leginkább az üzleti-közgazdasági területről származók. A magyar minta nem tér el lényegesen a többi országétól.

A magyarországi minta egyetemek szerinti megoszlását a 2. számú táblázat mutatja. Megjegyezzük, hogy a minta homogenitásának biztosítása érdekében csak egyetemeket kérdeztünk meg, viszont törekedtünk a regionalitás megfelelő reprezentálására is. Mint a későbbiekben láthatjuk, az országok és az egyes szakok közti különbségek jelentősebbek, mint az egyetemek közti eltérések.

2. számú tábla: A felmérésben részt vevő magyarországi egyetemek és a mintaszám

Részt vevő egyetem	Teljes hallgatói létszám	Kitöltött kérdőívek száma	Válaszadási arány
Budapesti Corvinus Egyetem	16511	543	3,29
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	25553	387	1,51
Debreceni Egyetem	25230	236	0,94
Miskolci Egyetem	14335	410	2,86
Pannon Egyetem	10473	358	3,42
Pécsi Tudományegyetem	35326	655	1,85
Széchenyi István Egyetem	11 071	346	3,13
Szegedi Tudományegyetem	30526	313	1,03
Más		88	
Összesen	169025	3346	1,98

A magyarországi átlagos válaszadási arány elmaradt ugyan Liechtenstein, Svájc vagy Új-Zéland 10 százalékot meghaladó eredményétől, azonban az átlagos 2 százalék nem mondható rossznak. A legaktívabbnak a Budapesti Corvinus Egyetem, a Pannon Egyetem és a Miskolci Egyetem bizonyult. A válaszadási arány visszatükröződik abban is, hogy direkt e-mail formájában melyik helyen tudtuk eljuttatni egyedileg is a hallgatóknak a kérdőívre mutató linket, vagy pedig csak általános hirdetés és egyetemi oktatók felhívásai nyomán lehetett tudomást szerezni a felmérésről. A leginkább az egyedi e-mail és az oktatói felhívás kombinációja bizonyult hatásosnak. Ezúton is köszönetet mondunk mindazon kollegáknak és munkatársaknak, akik segítséget nyújtottak a sikeres adatfelvételhez. A felmérésben részt vevő egyetemi oktatók névsorát az 1. számú mellékletben közöljük.

Bár a kérdések nyomán pontosan be lehet azonosítani a hallgatók tanulmányi szakterületét, a magyar adatok elemzése során mi négy nagyobb csoportot képeztünk, úgy, mint gazdasági/üzleti, mérnöki/informatikai, természettudományi és bölcsész. Ezen belül is kiemelt figyelmet fordítunk a gazdasági területre. A magyar mintánál ez a négy terület a teljes minta 93,3 százalékát teszi ki a következő megoszlásban: gazdasági/közgazdasági 47%, mérnöki/informatikai 14,6%, természettudományi 23,8%, bölcsész 7,9%, egyéb 6,7%. A magyar minta elemzésének másik dimenzióját az egyes egyetemek adják. Természetesen törekszünk arra is, hogy a teljes nemzetközi mintával illetve az egyes országokkal is összehasonlíthatók legyenek az adatok.

3. A hallgatók karrierelvárásai és vállalkozással kapcsolatos attitűdjei

3.1 Általános karrierelvárások

Természetes, hogy a hallgatók jövőbeli elhelyezkedési elvárásai meglehetősen eltérők lehetnek. Az is gyakran előfordul, hogy rögtön a diploma megszerzése utáni első munkahely nem feltétlenül a hallgató preferált választása, hanem valamilyen kompromisszumot tükröz a munkaerő-piaci helyzet és a további képzések, képességek megszerzése függvényében. A kérdőív éppen ezért külön kérdez rá a végzés utáni első öt év és az öt évet meghaladó karrierelvárásokra. A nemzetközi összehasonlítás eredményeit az alábbi, 3. számú tábla mutatja.

3. számú tábla: A hallgatók karrierelvárásai az egyes országok esetében öt éven belül és öt év után

Karriertervek öt éven belül

Ország	KKV	Nagyvállalat	Kutatás	Közszféra	Alkalmazott	Független	Független arány	Család-alapítás	Nem tudja
Ausztria	33,8	15,8	9,3	5,9	64,8	14,2	18,0	5,4	15,6
Belgium	27,0	15,0	11,4	8,9	62,2	16,6	21,1	5,0	16,2
Finnország	44,0	14,3	1,7	4,3	64,4	9,8	13,3	11,6	14,2
Írország	27,0	18,5	4,4	6,0	56,0	15,7	21,9	4,0	24,2
Liechtenstein	34,5	30,0	4,0	2,5	71,0	13,0	15,5	3,0	13,0
Magyarország	27,1	19,3	6,9	6,9	60,2	16,0	20,9	11,1	12,8
Németország	27,8	21,2	14,9	8,1	72,0	8,0	10,0	6,9	13,1
Norvégia	39,4	21,5	3,7	2,7	67,2	12,2	15,3	4,2	16,4
Svájc	35,4	22,0	10,8	6,4	74,7	9,5	11,3	3,2	12,7
Szingapúr	24,3	43,2	1,7	4,2	73,4	12,4	14,5	4,0	10,2
Új-Zéland	34,1	12,5	6,9	9,5	62,9	12,6	16,7	4,0	20,4
Átlag	33,3	17,8	8,9	7,0	66,9	12,2	15,4	5,4	15,4

Karriertervek öt év után

Ország	KKV	Nagyvállalat	Kutatás	Közszféra	Alkalmazott	Független	Független arány	Család-alapítás	Nem tudja
Ausztria	10,8	11,5	5,4	5,3	33,0	35,5	51,8	13,7	17,8
Belgium	10,3	9,9	3,8	6,9	31,0	44,7	59,1	8,6	15,8
Finnország	17,3	12,6	1,3	3,6	34,7	29,2	45,7	18,8	17,3
Írország	10,1	7,7	2,4	4,4	24,6	44,8	64,5	9,7	21,0
Liechtenstein	10,5	17,0	2,5	2,0	32,0	37,5	54,0	14,5	16,0
Magyarország	8,7	10,5	2,7	3,9	25,8	35,7	58,0	28,0	10,5
Németország	12,3	15,5	7,9	7,5	43,3	26,8	38,3	13,3	16,6
Norvégia	21,9	12,1	3,3	2,2	39,5	34,0	46,2	8,4	18,1
Svájc	17,0	11,9	4,7	5,3	38,9	32,5	45,6	11,2	17,3
Szingapúr	5,4	16,1	3,1	4,5	29,1	46,9	61,7	8,2	15,8
Új-Zéland	13,9	8,9	4,9	5,3	32,9	37,4	53,2	10,8	18,9
Átlag	13,4	11,4	4,7	5,2	34,7	34,8	50,1	13,5	17,0

A karrierelvárások tekintetében látható, hogy a hallgatók közvetlenül a végzés után inkább alkalmazottként képzelik el életüket. Talán meglepő, de a lista élén a kis- és közepes méretű (kkv) cégek szerepelnek, ahol a válaszadók mintegy harmada kíván állást találni. Ezt követik a nagyvállalatok, a kutatás és a közszféra. A függetlennek minősített tevékenységek közé tartozik a családi vállalkozásba történő bekapcsolódás, a meglévő vállalat megvétele, a franchise, a meglévő cégben tulajdonosi érdekeltség szerzése, a saját vállalkozás folytatása, az

új vállalkozás indítása és az önfoglalkoztatás. Ezek együttesen a hallgatók 12,2%-a számára jelentenek vonzó lehetőséget. Ha összehasonlítjuk az alkalmazotti és a független munkát preferálók arányát, akkor látható, hogy a hallgatók mindössze 15,4%-a választja végzés után közvetlenül a független létet. Jelentős ugyanakkor a családot alapítók (5,4%) és az elképzeléssel még nem rendelkezők aránya (15,4%) is.

A végzés után több mint öt évvel jelentősen megváltozik a helyzet, mégpedig a független, vállalkozói állást preferálók javára, hiszen immár a szilárd preferenciákkal rendelkezők több, mint 50 százaléka (50,1%) nem alkalmazottként szeretne dolgozni. Változatlanul jelentős azonban a családalapítók (13,5%) és az elképzeléssel nem rendelkező hezitálók aránya (17%).

A nemzetközi összehasonlításban látható, hogy a vállalkozási jellegű tevékenységek tekintetében Magyarország relatív helyzete nem rossz, öt éven belül a hallgatók 16%-a szeretne ezen a területen elhelyezkedni, ami az országok közti összehasonlításban Belgium után a második helyet jelenti, amivel még a hagyományosan vállalkozóibb Írországot is megelőzzük. A függetlenek aránya tekintetében pedig a 11 ország közül a harmadik helyre kerültünk, Belgium és Írország mögé. Kedvezőtlenül kell viszont értékelnünk, hogy a nemzetközi átlagot lényegesen meghaladja a családot alapítani akarók (11,1%) és az elképzeléssel nem rendelkezők aránya (12,8%). A 471 hallgató közül, aki a családalapítást jelölte meg mint a fő karrierfókuszot, 325 hölgy, azaz 69% a hölgyek aránya, ami nem meglepő.

A jövőbeli tanácsstalanság még inkább visszatükröződik az öt év utáni preferenciák tekintetében: a magyar hallgatók 28%-a a családalapítást részesíti előnyben, és 10,5% nem tudja, hogy mit is szeretne. Úgy véljük, hogy a magas családalapítási szándék nem a fokozódó gyerekvállalási kedvvel, hanem inkább a jövőbeli bizonytalansággal és tanácsstalansággal függ össze. Ezt támasztja alá, hogy a családalapítási karriert preferáló 938 hallgató közül meglepően magas számmal szerepelnek a férfiak: 417 fő, azaz 44%-uk tartozik az „erősebb” nem tagjai közé. Alapvetően a magas családalapítási preferencia az oka annak, hogy nemzetközi összehasonlításban immár több ország is megelőz bennünket a független státusz előnyben részesítése szempontjából: mindössze a 6. helyen vagyunk. A függetlenek aránya alapján azonban éppen lecsúsztunk a dobogóról: Írország, Szingapúr és Belgium mögött a 4. helyet foglaljuk el.

A magyarországi egyetemek közötti összehasonlítást a 4. számú tábla alapján végezhetjük el.

A hazai egyetemek közti különbségek láthatóan kisebbek, mint az egyes országok közti eltérések. Az öt éven belül független karriert preferálók aránya a 12%-os Szegedi Tudományegyetemtől (SZTE) a 20%-os Debreceni Egyetemig (Debrecen) terjed. Árnyalatnyi különbségek fedezhetők fel az öt év utáni vállalkozói preferenciák tekintetében: a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) és a Pécsi Tudományegyetem (PTE) hallgatóinak 34%-a és a Széchenyi Egyetem (SZE) hallgatóinak 38%-a képezi a két végpontot. Ami talán nem meglepő a 2006-os átszervezések tükrében, az a közszféra relatív leértékelődése: igen kevesen vélik úgy, hogy hosszabb távon az állami szektor megfelelő hely lesz karrierjük számára. A másik meglepő dolog az, hogy a BME hallgatói az öt éven túli karrierlehetőségek közül szinte teljesen kihúzták a kutatást.

4. számú tábla: A magyarországi egyetemek hallgatóinak karrierelvárásai öt éven belül és öt év után

Karriertervek öt éven belül

	BME	Corvinus	SZE	Debrecen	Miskolc	PTE	SZTE	Pannon	Egyéb
KKV	31%	24%	31%	23%	23%	28%	25%	29%	27%
Nagyvállalat	24%	28%	21%	17%	19%	15%	14%	15%	11%
Kutatás	6%	5%	5%	12%	5%	7%	12%	7%	6%
Közszféra	2%	7%	3%	5%	9%	10%	9%	6%	11%
Alkalmazott	63%	64%	61%	56%	56%	60%	61%	58%	55%
Független	15%	13%	17%	20%	18%	16%	12%	18%	20%
Családalapítás	10%	9%	8%	13%	14%	11%	13%	11%	13%
Nem tudja	12%	13%	14%	10%	12%	13%	14%	13%	11%

Karriertervek öt év után

	BME	Corvinus	SZE	Debrecen	Miskolc	PTE	SZTE	Pannon	Egyéb
KKV	10%	10%	6%	5%	8%	9%	12%	6%	12%
Nagyvállalat	16%	10%	10%	11%	11%	9%	10%	10%	6%
Kutatás	0%	3%	1%	5%	3%	4%	4%	2%	1%
Közszféra	2%	5%	1%	6%	4%	6%	3%	3%	4%
Alkalmazott	28%	27%	19%	28%	25%	27%	30%	22%	24%
Független	34%	37%	38%	37%	36%	34%	35%	37%	28%
Családalapítás	29%	27%	32%	23%	28%	28%	24%	30%	36%
Nem tudja	9%	10%	11%	12%	11%	11%	11%	11%	12%

A hazai egyetemek hallgatóinak a szakok szerinti karrierpreferenciáit szemlélteti az 5. számú tábla.

5. számú tábla: A magyarországi egyetemek hallgatóinak karrierelvárásai a szakterületek szerint öt éven belül és öt év után

Karriertervek öt éven belül

	Gazdasági	Mérnöki	Természettudományi	Bölcsész	Egyéb
KKV	30%	30%	26%	16%	16%
Nagyvállalat	23%	22%	16%	10%	8%
Kutatás	5%	3%	13%	7%	9%
Közszféra	6%	2%	4%	15%	21%
Alkalmazott	64%	58%	60%	47%	54%
Független	15%	16%	15%	21%	21%
Családalapítás	10%	11%	12%	16%	12%
Nem tudja	11%	16%	13%	16%	13%

Karriertervek öt év után

	Gazdasági	Mérnöki	Természettudományi	Bölcsész	Egyéb
KKV	10%	9%	8%	6%	6%
Nagyvállalat	11%	12%	12%	5%	5%
Kutatás	2%	1%	4%	5%	5%
Közszféra	4%	2%	2%	8%	11%
Alkalmazott	26%	23%	26%	24%	27%
Független	37%	37%	36%	33%	30%
Családalapítás	27%	30%	26%	33%	32%
Nem tudja	10%	10%	12%	10%	11%

A szakok szerinti különbségek meglepően alacsonyak, talán egyedül a bölcsész szakok lógnak ki a sorból. Feltehetően az igen rossz alkalmazottként történő elhelyezkedési lehetőségekkel magyarázható, hogy végzés után a bölcsészek 21%-a szeretne valamilyen független státuszban dolgozni, ugyanakkor ez az érték mindössze 15% a gazdasági és a természettudományos szakos hallgatóknál, és 16% a mérnököknél. Az öt év utáni karrierlehetőségek szempontjából a független státuszt választók esetében a mérnöki (37%) és a gazdasági (37%) szakok vezetnek, alig lemaradva követik a természettudományos szakok (36%), és a bölcsészek visszaestek az utolsó helyre (33%). Az egyes szakok közti variancia minimális.

Az alkalmazott/vállalkozói karrier közötti választás időbeli változását szemlélteti az alábbi, 6. számú tábla.

6. számú tábla: A magyar hallgatók karrierpreferenciáinak változása végzés után öt éven belül és öt év után

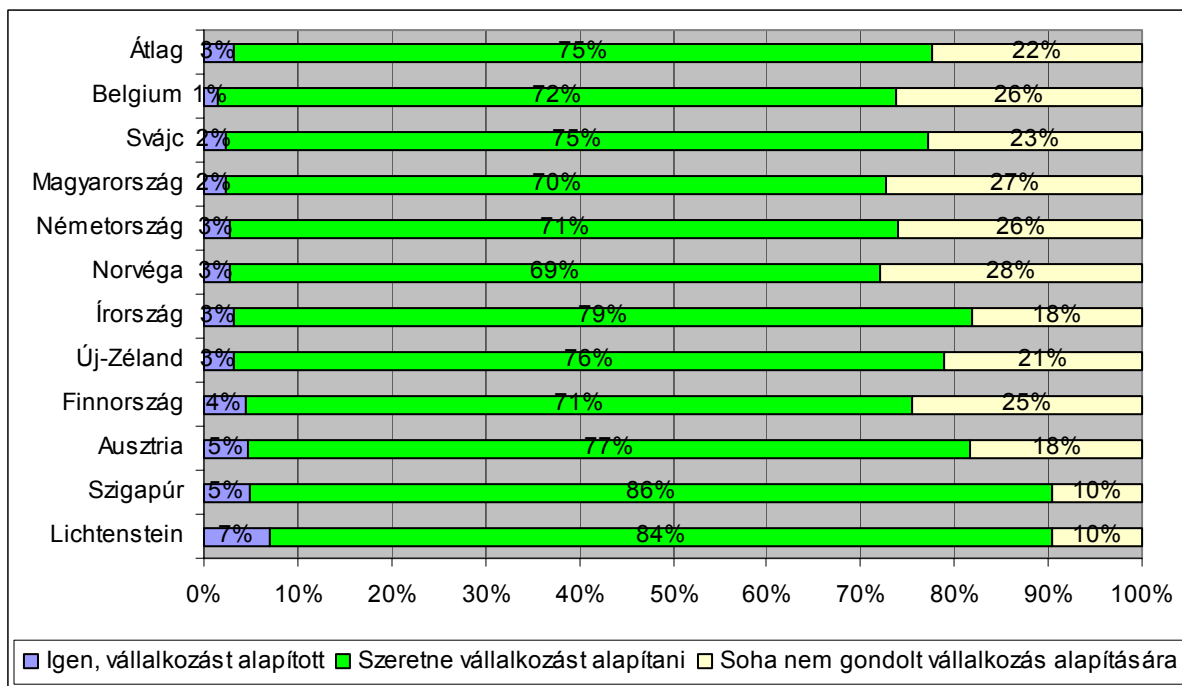
		Tervezett státusz 5 év után		
		Alkalmazott	Vállalkozói	Összesen
Tervezett státusz 5 éven belül	Alkalmazott	679	767	1446
	%	47%	53%	100%
	A teljes minta %	38,90%	43,90%	82,80%
	Vállalkozói	62	239	301
	%	20,60%	79,40%	100%
	A teljes minta %	3,50%	13,70%	17,20%
	Összesen	741	1006	1747
	%	42,20%	57,60%	100%
	A teljes minta %	42,40%	57,60%	100%

Ebben az esetben 1747 hallgatóról állnak rendelkezésre információk, akik szilárd preferenciákkal rendelkeznek, azaz mind a végzés után öt éven belül, mind öt év után az alkalmazotti vagy a vállalkozói kategóriák valamelyikét választották. Mint látható, 918 hallgató, azaz az összes szilárd preferenciával rendelkező hallgató valamivel több, mint fele, 52,7%-a nem óhajt változtatni foglalkoztatási státuszán. Azok közül, akik változtatni akarnak, döntő többségben vannak az alkalmazotti hivatást vállalkozói karrierre cserélni szándékozók. Az 1446 hallgató közül, akik öt éven belül még alkalmazotti státuszban gondolkodtak, 767, azaz 54% gondolja úgy, hogy a továbbiakban inkább vállalkozói pályát választ. Ugyanakkor a végzéstől számított öt éven belüli 301 vállalkozói életpályát elképzelők közül mindössze 62, az összes hallgató 3,5%-a akarna alkalmazott lenni. Okkal feltételezhető, hogy ők inkább kényszervállalkozók, akik első adandó alkalommal a biztosabbnak tűnő alkalmazotti életútra váltanának.

3.2 A hallgatók jelenlegi vállalkozói tevékenységei

Az alábbi, 2. számú ábra mutatja a hallgatók jelenlegi vállalkozói tevékenységeit országok közti összehasonlításban.

2. számú ábra: Az egyes országok hallgatóinak vállalkozói aktivitása és elképzelései

Mint a fenti ábrából kivehető, a hallgatók jelentős része még nem alapított saját céget. Magyarországon mindössze 81 főnek, a felmérésben résztvevők 2,4%-ának van saját alapítású vállalkozása, amivel az országok közötti lista végén helyezkedünk el Svájccal egy szinten, megelőzve Belgiumot. (Belgium a vállalkozói karrierpreferenciák szempontjából az első volt!) Igen magas viszont azok aránya (27,3%), akik még sohasem gondoltak arra, hogy saját céget hozzanak létre, ezzel csak Norvégiát előzzük meg. Ugyanakkor az összes hallgató nagyjából háromnegyede, Magyarországon 70%-a lényegében nem zárta ki azt, hogy vállalkozás alapításában részt vegyen az életpályája során valamikor.

Ha közelebbről megvizsgáljuk a hallgatóknak azt a 74,5%-át, aki nem zárta ki a vállalkozás alapítását, akkor az is látható, hogy többségük (45,5%) nem igazán gondolja ezt komolyan, és mindössze az összes hallgató 11,5%-ának vannak igen komoly, és további 7,7%-ának határozott elképzelései a saját vállalkozásról. 2,2% már elkezdte az alapítást és lépéseket is tett ennek érdekében (lásd 3.3. fejezetet) További 7,2% már korábban komolyan gondolt vállalkozás létrehozására, de felhagyott ezzel a tervével.

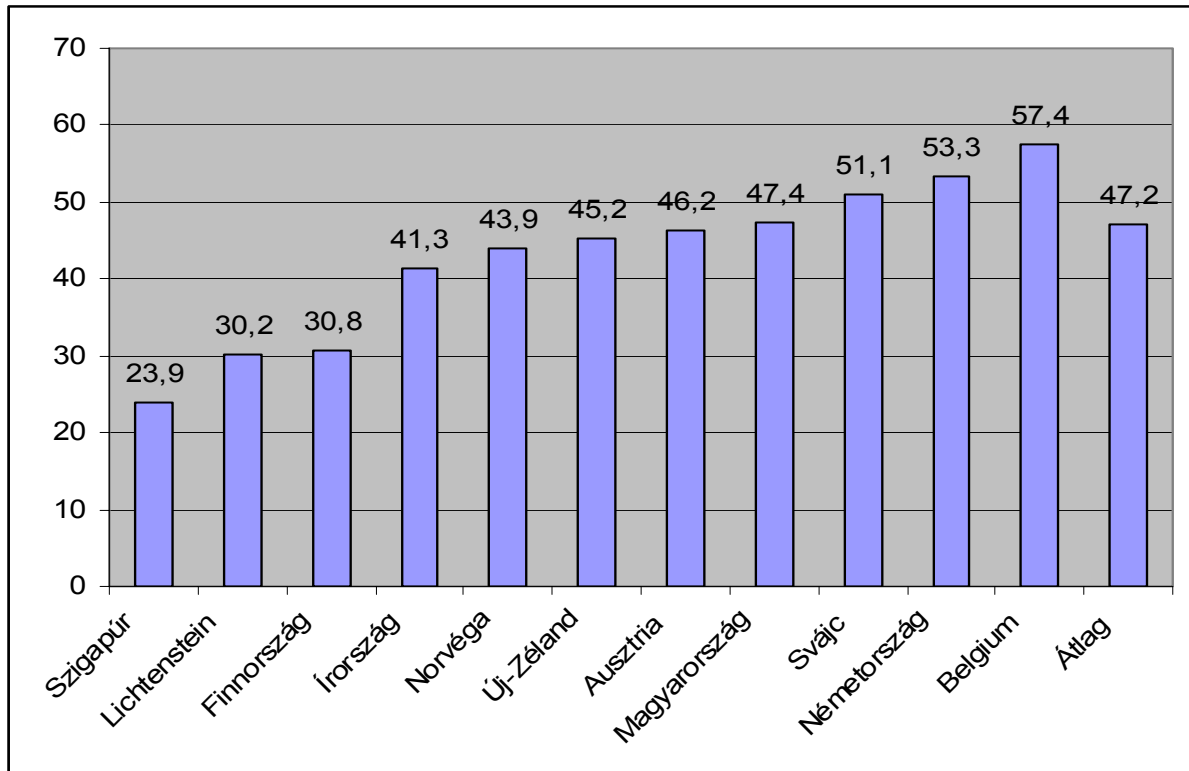
3.3. Lépések a vállalkozás elkezdése érdekében

Mint az előzőekben láthattuk, a hallgatók egy jelentős része potenciális vállalkozónak tekinthető. Azonban több információhoz juthatunk, ha megvizsgáljuk azt is, hogy tettek-e a vállalkozásindítás érdekében már valamit. Ezt mutatja az alábbi, 3. számú ábra.

Mint látható, összességében a hallgatók 47,2%-a semmilyen lépést nem tett vállalkozás létrehozása érdekében. A szingapúri, a liechtensteini és a finn hallgatók azok, akik a

legkomolyabban gondolják a cégalapítást. Az országok egy másik csoportja, Írország, Norvégia, Új-Zéland, Ausztria és Magyarország esetében a hallgatók nagyobb része, 53-58%-a már elindult a cégalapítás rögzös útján, legalábbis a komoly gondolkodás szintjén. Három ország, Belgium, Svájc és Németország hallgatóinak azonban több, mint 50%-a gyakorlatilag még semmit sem tett.

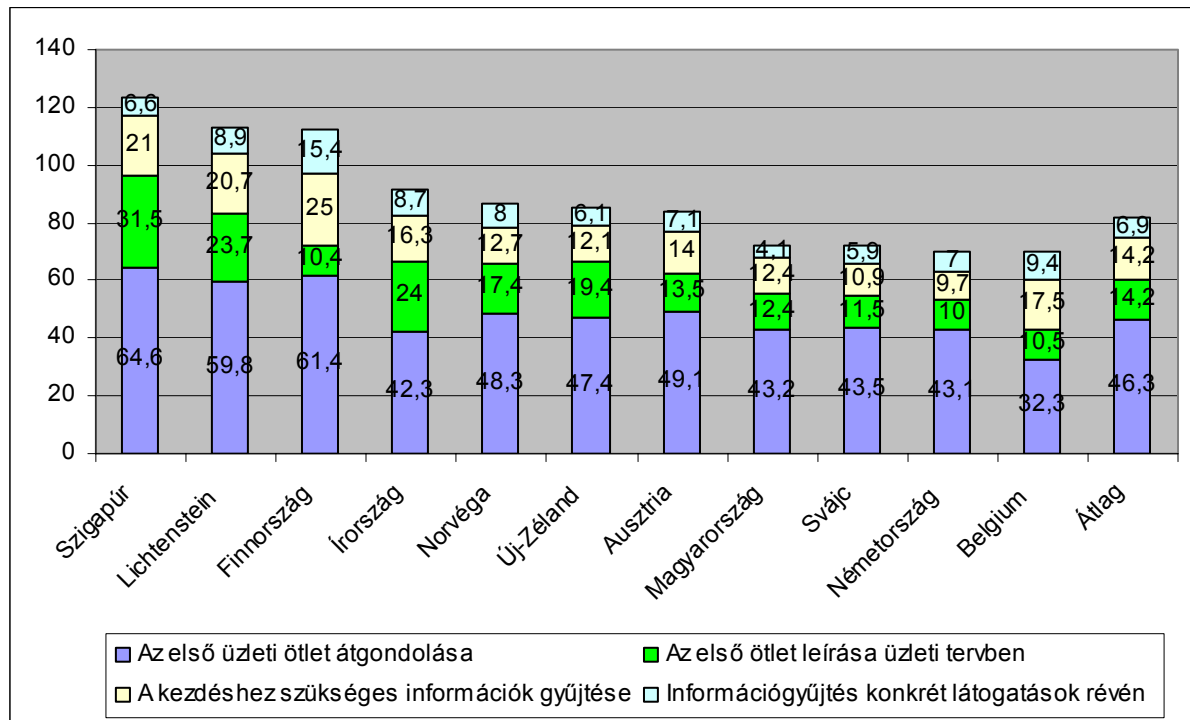
3. számú ábra: A vállalkozásindítás érdekében lépéseket nem tevő hallgatók aránya

A vállalkozás indításához az elhatározáson kívül azonban más konkrét lépések is szükségesek. Az információk gyűjtése érdekében tett lépéseket mutatja a 4. számú ábra az egyes országok szintjén. Azon hallgatók döntő része, akik esetleg szeretnének vállalkozást indítani, még csak az első ötleten gondolkodik, mintegy 14% már le is írta ezt az ötletét, és nagyjából ennyien vannak, akik a bejegyzésről információt is gyűjtöttek. Nem egészen 7% azok aránya, akik már valamilyen személyes látogatást tettek az információ gyűjtése érdekében. A magyar hallgatók az átlag alatt szerepelnek a komolyabb információgyűjtési lépések tekintetében.

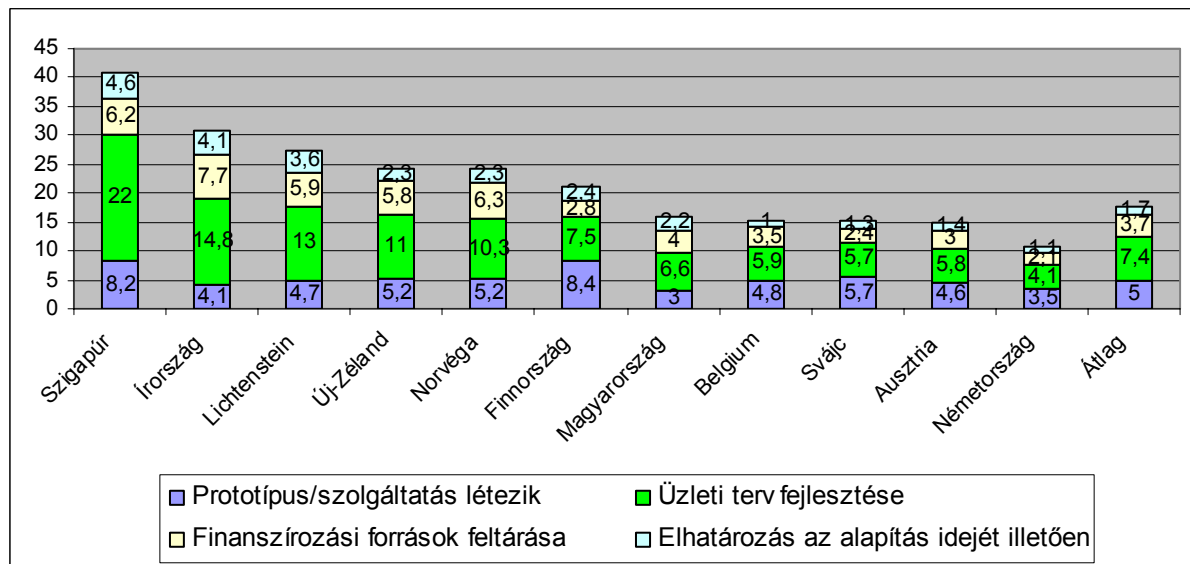
4. számú ábra: Információk gyűjtése a vállalkozás indításához*

* Több választ is meg lehetett adni, ezért az arány nagyobb lehet, mint 100%.

A konkrét lépéseket tevők még kevesebben vannak, mint azt az 5. számú ábra szemlélteti.

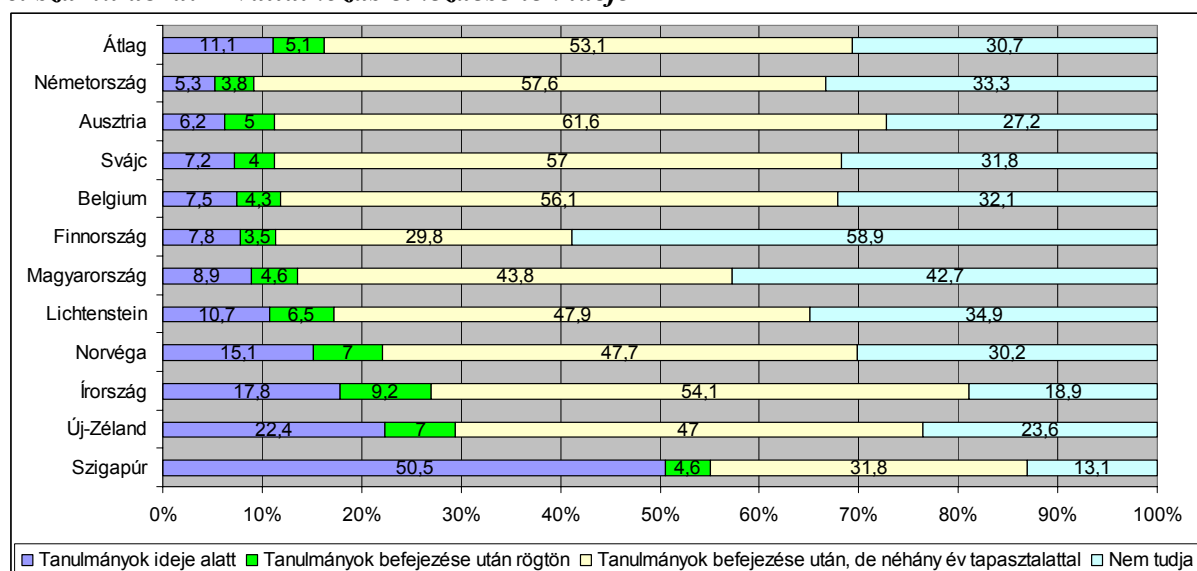
5. számú ábra: A vállalkozás indításához előzetes lépéseket tevők aránya

A hallgatók leginkább az üzleti terv kifejlesztésében aktívak (7,4%), 3,7%-uk már tárgyalt a potenciális finanszírozási forrásokról, nagyjából 5%-uk kész prototípussal, kiforrott szolgáltatási elképzeléssel rendelkezik, de csak 1,7%-uk határozott már az elindítás dátumáról. Magyarország helyzete ebből a szempontból közepesnek mondható, viszont jelentős a lemaradás a vezető országokhoz, Szingapúrhoz, Írországhoz, Liechtensteinhez, Új-Zélandhoz, Norvégiához vagy akár Finnországhoz képest is.

A vállalkozói szándékok komolyságát jelezheti az is, hogy mikor szándékoznak vállalkozásba kezdeni a hallgatók (6. számú ábra). Összességében a tanulmányok alatt a hallgatók mintegy 10-11%-a akar vállalkozást indítani, több, mint felük azonban ezt csak a végzés után néhány évvel szándékozik megtenni, amikor már rendelkezik megfelelő tapasztalattal. Magyarország Finnország után második abból a szempontból, hogy a hallgatók egy jelentős része, majd 43%-a még nem tudja egyáltalán, mikor kezd vállalkozni. Feltételezhetően ez összefügg a jelenlegi bizonytalan makrogazdasági helyzettel is.

6. számú ábra: A vállalkozás elkezdésének ideje

3.4 A hallgatók jelenlegi és tervezett vállalkozásai

Az alábbi, 7. számú tábla mutatja a jelenlegi hallgatók vállalkozásainak néhány jellemző vonását. Megjegyezzük, hogy a kis mintaszám miatt ezek az adatok különösen óvatosan kezelendők.

7. számú tábla: A hallgatók által alapított vállalkozások jellemzői

Ország	szám	A hallgatók százalékában*	A cég kora	Alkalmazottak száma	Alapítók száma	Az alapító átlagéletkora
Lichtenstein	14	7,0 (7,0)	4,2	2,5	2,8	31,9
Szingapúr	17	4,8 (5,0)	2,5	2,4	2,3	24,1
Ausztria	424	4,7 (6,3)	5,0	4,1	1,6	30,8
Finnország	68	4,4 (4,5)	5,2	1,8	1,6	29,1
Új-Zéland	260	3,3 (3,6)	5,3	4,1	1,8	30,6
Írország	8	3,2 (2,9)	8,2	1,3	2,4	35,3
Norvégia	31	2,8 (5,6)	4,4	2,0	1,8	28,9
Németország	84	2,7 (4,3)	3,3	1,9	1,8	26,0
Magyarország	81	2,4 (2,7)	3,6	3,5	2,0	27,9
Svájc	210	2,4 (3,2)	4,4	4,1	2,3	28,2
Belgium	22	1,4 (1,8)	7,1	4,3	2,1	29,8
Átlag	1224	3,2 (4,2)	4,8	3,7	1,9	29,6

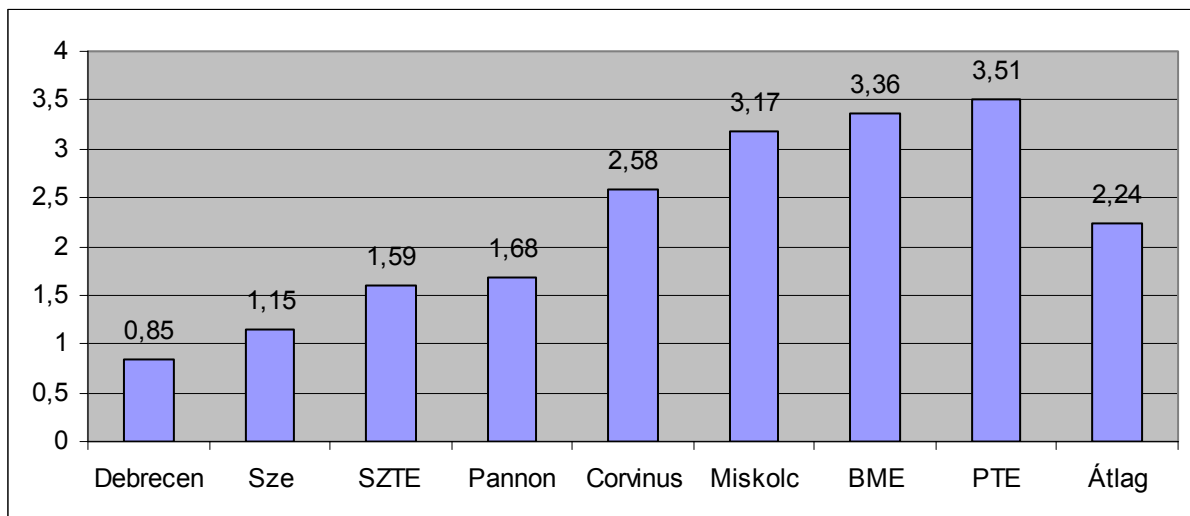
*Az üzleti-gazdasági szakos hallgatók százalékában

Mint az a 7. számú táblából látható, az alapított cég átlagéletkora 4,8 év, az alapítók átlagéletkora pedig 29,6 év, ami lényegesen magasabb, mint az összes hallgató átlagéletkora. Nem meglepő, hogy az alkalmazottak száma alapján a cégek a mikro-vállalkozások közé tartoznak, az alapítók száma pedig nem éri el átlagosan a kettőt. A kérdések során az is kiderült, hogy a tulajdonos partnerek mintegy 55%-a a hallgató személyes kapcsolatából, nagyjából harmaduk ugyanazon az egyetemen tanuló hallgatótársakból, 14% más egyetemi hallgatókból, minden ötödik pedig a közeli rokonok köréből tevődött össze. A cégtulajdonos hallgatók 29%-a kizárólag egyedül alapított céget.

A magyar egyetemi hallgatók vállalkozásalapítási tendenciái jelentősen nem térnek el a többi országtól. Azon 81 hallgató közül, aki céget alapított, 17 (21%) ma már nem létezik. Azt gondolnánk, hogy a céget alapító hallgatók többnyire a levelezősek köréből tevődnek össze. Ez nem igazán van így, hiszen a 81 cégből csupán 27 (33%) alapítása köthető a nem nappalis hallgatókhoz. Az sem igaz, hogy többnyire az idősebb diákok „vetemednek” cégalapításra: a minta átlagéletkora 23,3 év, a céget alapított nappali tagozatos hallgatóké ugyan 24,9 év, de az alapításakor csupán 22,4 évesek voltak. A vállalkozással rendelkező levelezős diákok esetében az átlagéletkor 34,1 év, de az alapításkor csupán 27,3 évesek voltak.

A 7. számú ábra mutatja a vállalkozást alapított egyetemi hallgatók arányát magyar egyetemek szerinti bontásban.

7. számú ábra: A vállalkozást elkezdett egyetemi hallgatók aránya egyetemek szerint (a válaszadók %-ában)

Mint látható, a hazai egyetemek között jelentős különbségek vannak, a mindössze két vállalkozót felmutató Debreceni Egyetem (0,85%) és a 3,52-es értéket mutató Pécsi Tudományegyetem között. Az átlagnál aktívabb a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Budapesti Corvinus Egyetem. Felhívnánk azonban a figyelmet arra, hogy az alacsony mintaszám miatt ebből megalapozott következtetéseket nem igazán lehet levonni, ahhoz a reprezentativitást biztosító megfigyelésre lenne szükség.

A 8. számú tábla mutatja a potenciálisan vállalkozni akaró hallgatók tervezett vállalkozásainak jellemzőit országos bontásban.

8. számú tábla: A hallgatók tervezett vállalkozásai*

Ország	szám	Primer Szektor %	Szekunder Szektor %	Tercier Szektor %	Szakmai tapasztalattal %	Alapítók Száma
Liechtenstein	167	1,2 (1,2)	15,6 (15,6)	83,2 (83,2)	0,0	2,1
Szingapúr	303	0,7 (4,1)	18,8 (19,4)	80,5 (76,5)	13,2	2,5
Ausztria	6800	1,5 (1,5)	19,5 (19,5)	79,0 (79,0)	34,0	2,0
Finnország	1112	1,9 (1,5)	30,5 (20,5)	67,6 (77,9)	49,5	2,0
Új-Zéland	6028	4,1 (2,6)	19,4 (21,4)	76,5 (76,0)	26,5	2,1
Írország	195	1,5 (3,5)	20,5 (18,5)	77,9 (77,9)	46,8	2,1
Norvégia	752	7,5 (1,9)	42,7 (30,5)	49,8 (67,6)	23,2	2,2
Németország	2277	1,3 (1,3)	25,4 (25,4)	73,2 (73,2)	23,8	2,1
Magyarország	2352	2,6 (7,5)	21,4 (42,7)	76,0 (49,8)	23,5	2,4
Svájc	6601	1,4 (1,4)	24,3 (24,3)	74,3 (74,3)	36,0	2,3
Belgium	1167	3,5 (3,5)	18,5 (18,5)	78,0 (78,0)	29,8	2,1
Átlag	72885	1,4 (1,7)	22,3 (18,8)	75,4 (79,5)	30,7	2,2

*zárójelben az üzleti szakos hallgatók adatai találhatók

A preferált üzleti szektorok esetében nem meglepő, hogy a hallgatók többsége a tercier, szolgáltatási szektorban keresi boldogulását, és csupán kevesen gondolnak céget alapítani a mezőgazdasági területeken. Valamivel több, mint 20% azok aránya, akik az ipar vagy iparral kapcsolatos szektorokat preferálják. Nemzetközileg az egyes országok között meglehetősen nagy a hasonlóság. A kivételek közé tartoznak a norvég nem üzleti szakos, és az üzleti szakos magyar hallgatók. Ennek magyarázó okairól keveset tudunk. Nagyjából minden harmadik hallgató már valamilyen tapasztalattal is rendelkezik a választott területet illetően, a magyar hallgatóknál ez átlag alatti érték, csak 23,5% állította, hogy szakmai ismertsége lenne a preferált szektorral kapcsolatban. Az alapítók száma meglehetősen hasonlít a hallgatók már meglévő vállalkozásaihoz, annál valamivel magasabb. A magyar hallgatók az alapítók számát illetően átlag felett találhatók 2,4-es értékkel, ami 0,5-tel magasabb, mint a meglévő hallgatói vállalkozások esetében. A hallgatók szerint a potenciális partnerek legnagyobb része (58%) a személyes kapcsolati körből, 42,4% az egyetemi tanulótársakból, 16% más egyetemi hallgatókból, és 18% rokoni körből jönne. Csupán 19% jelezte, hogy egyedül szeretne céget alapítani.¹

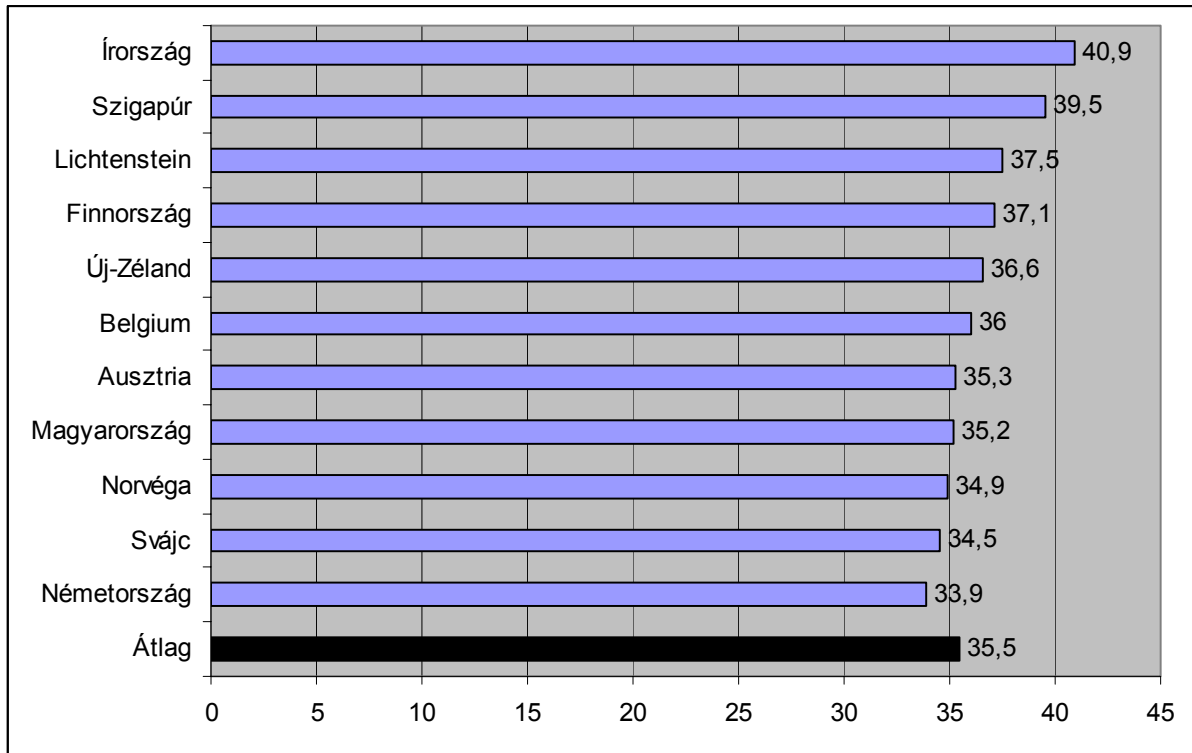
3.5 A Vállalkozói Erő nemzetközi összehasonlítása

Mint a fentiekben láthattuk, az egyes országok között jelentős különbségek léteznek a hallgatók vállalkozói potenciálja tekintetében. Az összehasonlítás érdekében egy komplex indexet kalkuláltunk, amely figyelembe veszi az előzőekben elemzett tényezőket: azt, hogy hány hallgató hozott létre már vállalkozást, akik szeretnének vállalkozni, azok közül hányan tettek konkrét lépéseket. A minimális pont 1, amit az a hallgató kapott, aki soha nem akar vállalkozást létrehozni, a maximális pont pedig 10, amit a már létező vállalkozással rendelkezők érdemeltek ki. Az összehasonlítást az országok között százalékos arányban tesszük meg, azaz 100% az elérhető maximális pontszám. Külön vizsgáljuk a nem gazdasági/üzleti szakos és a gazdasági szakos hallgatókat is. (8.a és 8.b számú ábra).

¹ Több válasz is megadható volt, ezért a válaszok százaléka magasabb, mint 100%

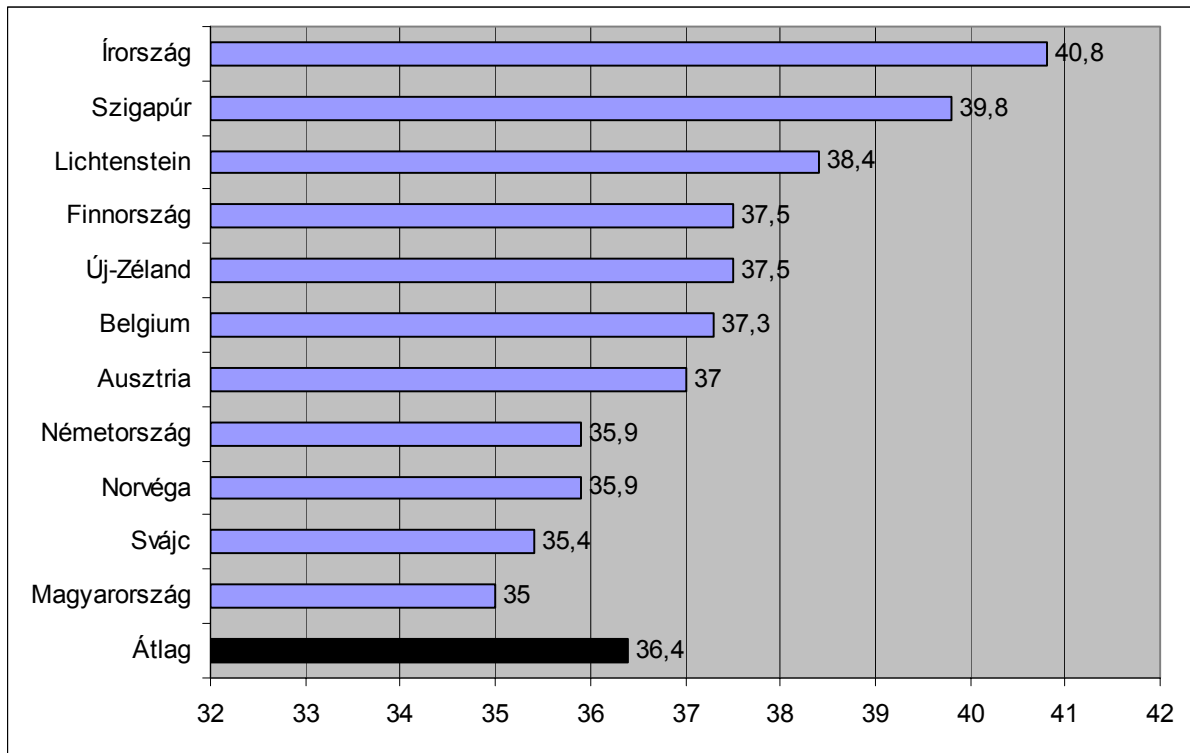
Mint a 8. számú ábrából látható, Magyarország a lista második felében, a nyolcadik helyen található. Az átlagnál jobban szerepeltünk a vállalkozás-létrehozási szándékok szempontjából, viszont a konkrét lépések területén le vagyunk maradva, ez az oka a közepes szereplésnek. Összességében azonban az országok közötti különbségek lényegesen kisebbek a kompozit index alapján, mint az egyes pontok tekintetében.

8a. számú ábra: A Vállalkozói Erő összehasonlítása a nem gazdasági/üzleti szakos hallgatók esetében

Az üzleti szakos hallgatók esetében lemaradásunk nagyobb, a lista utolsó helyén szerepelünk. A gazdasági/üzleti szakos hallgatók vállalkozói potenciálja – meglepetésre – kisebb valamivel, mint a nem üzleti szakos hallgatóké.

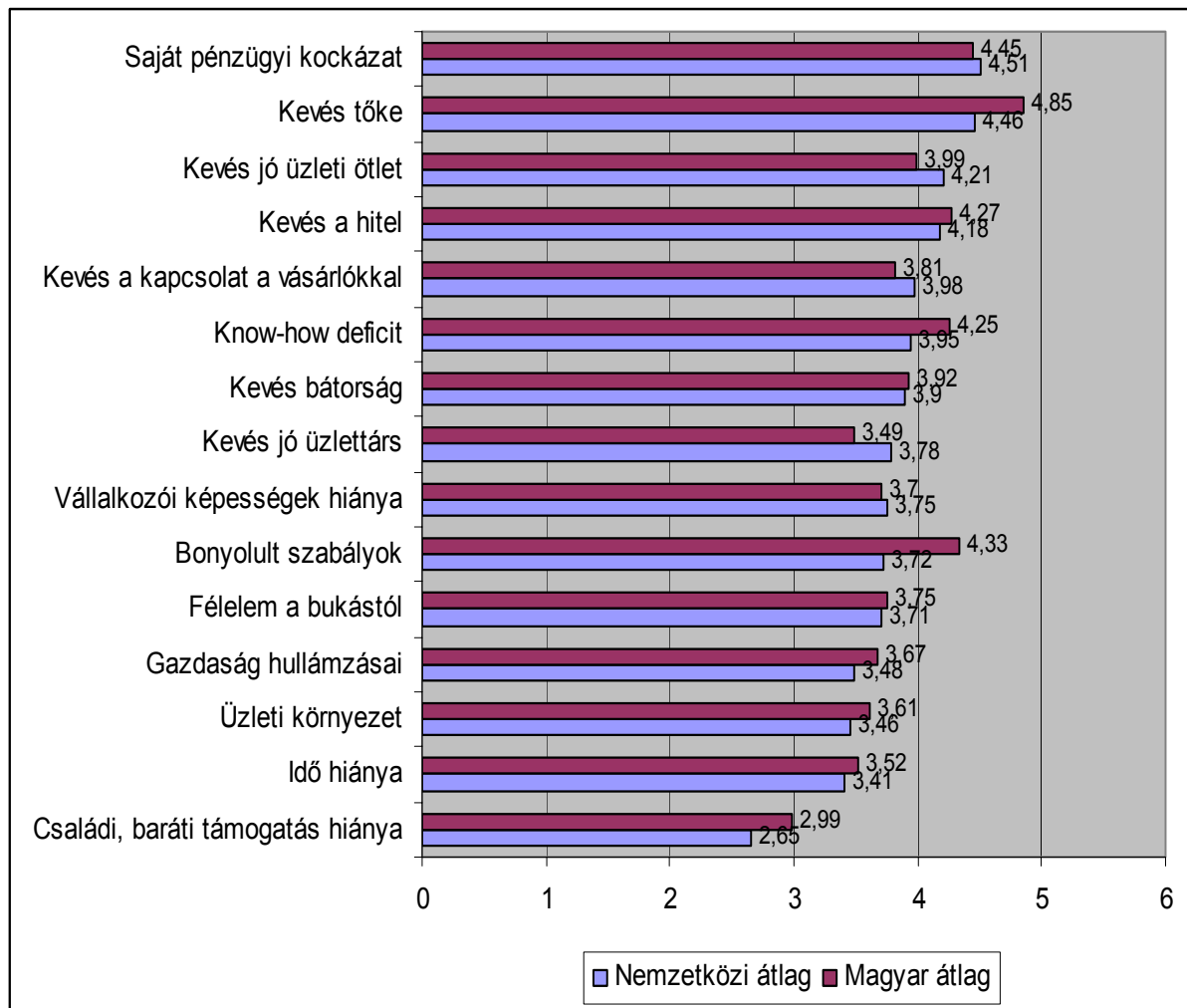
8b. számú ábra: A Vállalkozói Erő összehasonlítása a gazdasági/üzleti szakos hallgatók esetében

3.6. A vállalkozás indításának akadályai

Természetes, hogy a vállalkozás elkezdése számos külső és belső akadályba ütközik. Ezért kértük meg a hallgatókat arra, hogy értékeljék egy 1-től 6-ig terjedő skálán az előttük álló nehézségeket. A 9. számú ábra tartalmazza az ezzel kapcsolatos válaszokat, ahol külön néztük a magyar adatokat és a nemzetközi eredményeket. Egyértelműnek látszik, hogy a legsúlyosabb problémának a hallgatók a pénzügyi kockázatot (4,51) és a kezdőtőke hiányát tartják (4,46), és a negyedik helyen szerepel a hitelezési források szűkössége (4,18). Ez egyébként összecseng más, az önfoglalkoztatási preferenciákat vizsgáló tanulmányok eredményeivel (Román 2004). Észrevehető egy gyenge negatív korrelációs kapcsolat is a pénzügyi források és a hallgatók saját vállalkozásindítási potenciálja között, azaz aki fontosnak véli a pénzügyi kockázatot, kisebb valószínűséggel akar vállalkozást létrehozni.

9. számú ábra: A vállalkozásindítás akadályai nemzetközi szinten és Magyarországon

A kevés jó üzleti ötlet (4,21) és a vásárlói kapcsolatok hiánya (3,98) biztosan kapcsolatba hozható a hallgatók relatíve kevés gyakorlati, szakmai tapasztalataival. A megfelelő partner hiányát (3,78) és a szabályozási nehézségeket (3,95) a hallgatók az országok összességében kevésbé fontos gátnak vélték. A saját vállalkozói képességek hiánya (3,75) és a bukástól való félelem (3,71) szinte azonos, az átlagnál némileg magasabb pontszámot kapott. Ugyanakkor az üzleti környezet (3,46), az idő hiánya (3,41) és a család, barátok támogatásának hiánya (2,65) a kevésbé kritikus gátak közé tartoznak.

Összehasonlítva a magyar eredményeket a nemzetközi tapasztalatokkal, az általános kép igen hasonló: a magyar hallgatók is a pénzügyi problémákat sorolják az első helyekre, sőt még magasabb pontszámokat is adtak rájuk, mint más országbeli társaik. A bonyolult szabályok (4,33) és az indítással kapcsolatos know-how deficit (4,25) azonban lényegesen meghaladja a nemzetközi átlagot. Ez az eredmény is alátámasztani látszik a Világbank vállalkozási környezeteit elemző és összehasonlító adatait, a „Doing Business” index alapján. A vállalkozások szabályozási környezetének hatásait vizsgálva Magyarország egy év alatt hat helyet visszacsúszva a 66. helyen áll a 175 országból. A vállalkozásindítás szempontjából még ennél is kedvezőtlenebb a helyzetünk, a 87. helyet foglaljuk el; az engedélyek megszerzése esetében pedig a 143.-ak vagyunk a listán. Figyelmeztető jel, hogy nem csupán hátrább sorolódtunk, hanem a térségben szinte minden ország megelőz bennünket (Leminősítette Magyarországot a Világbank 2006).

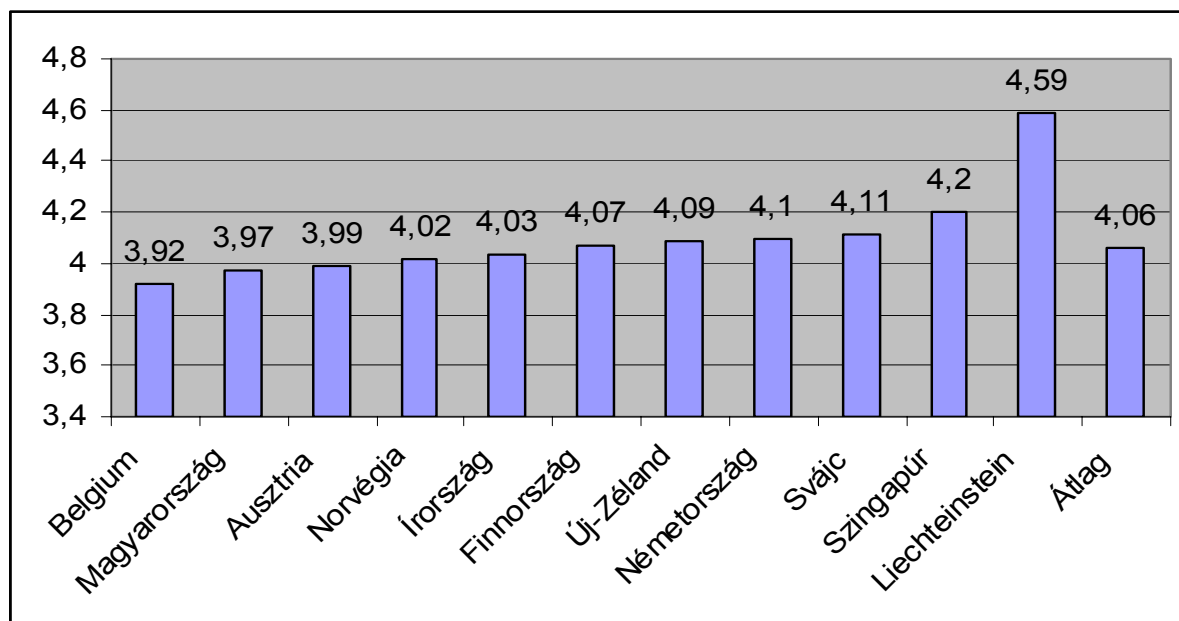
4. A vállalkozásindítás egyetemi feltételei és körülményei

A hallgatók vállalkozási attitűdjeinek vizsgálata mellett azt is érdemes megnézni, hogy az egyetemek milyen környezetet biztosítanak a hallgatóknak a vállalkozásindításhoz. Ma már az egyetemektől elvárt, hogy a hagyományos oktatás mellett más úton-módon is segítsék elő a hallgatók vállalkozóvá válását. Ez azonban egy kétirányú folyamat: nem elegendő, hogy csupán az egyetemek kínálják a lehetőségeket, a hallgatóknak élni is kell tudni az alkalommal. A vállalkozásoktatással kapcsolatos hazai vizsgálatok közül ki kell emelnünk Román (2006) vizsgálatait. Itt, az egyetemek vállalkozói környezetének, kínált kurzusainak és más szolgáltatásainak összehasonlítását nem csak nemzetközi szinten, hanem magyarországi egyetemek közötti viszonylatban is elvégezzük.

4.1 A vállalkozói környezet

A kérdőívben több olyan kérdés is szerepelt, mely azt vizsgálta, hogy milyenek tartják a hallgatók az oktatási intézmények által kínált lehetőségeket, az általános légkört a sikeres vállalkozóvá válás szempontjából. Arra a kérdésre, hogy milyenek ítélik a hallgató az oktatási intézményében a légkört és az előfeltételeket egy üzleti vállalkozás indításához, a hatfokozatú Likert skálán lehetett válaszolni, ahol 1= nagyon rossz 6= nagyon jó közötti értékek szerepeltek (10. ábra)

10. számú ábra: Az egyetemek vállalkozói környezete országos összehasonlításban

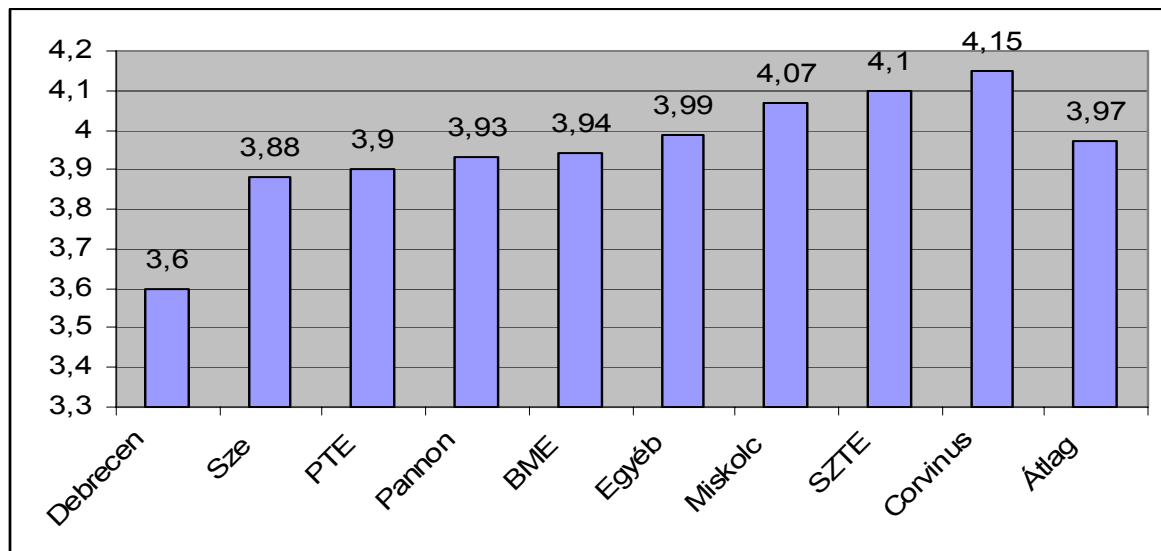
Az egyetemek által biztosított vállalkozói környezet a hallgatók véleménye szerint összességében „élég jó”. Az egyes országok közti különbségek meglehetősen kicsik, egyedül Liechtenstein, a listavezető ugrik ki egy meglehetősen magas értékkel (4,59). A többiek átlaga 3,92 és 4,20 között ingadozik. Érdekességgént megjegyezzük, hogy a vállalkozói potenciál és a vállalkozói egyetemi környezet közötti korreláció igen kicsi és nem szignifikáns.

A felmérésben részt vett hazai egyetemek vállalkozási környezetét vizsgálva a nemzetközínél nagyobb különbségek látszódnak (11. számú tábla). A két szélső érték („nagyon jó”, „nagyon

rossz”) minden oktatási intézmény esetében igen kis részarányt képvisel, átlagosan 3,6 % illetve 1,7 %. A legjelentősebb részarányt az „inkább jó”, az „elég jó”, illetve az „inkább rossz” válaszok képviselik. Ez alapján elmondható, hogy a felmérésben résztvevő hallgatók többsége összességében nem itéli rossznak az egyetemi légkört. A legmagasabb osztályzatot a Budapesti Corvinus Egyetem kapta (4,15), míg ellenpólusként a legrosszabb a Debreceni Egyetem (3,60). Némileg az átlagos érték alatt helyezkedik el a Széchenyi Egyetem a Pécsi Tudományegyetem, a Pannon Egyetem és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, míg az átlag felett található a Miskolci Egyetem és a Szegedi Tudományegyetem.

11.számú ábra: A magyarországi egyetemek vállalkozói környezet sorrendje

Ha a négy nagy tudományterület szempontjából vizsgáljuk az egyetemi környezeti tényezőket, akkor látható, hogy gazdasági területen messze optimistább válaszok születtek (4,15), mint az átlag. A többi tudományterülettel foglalkozó hallgatóknál azonban viszonylag egységesek a válaszok: a természettudományi 3,80, a mérnöki 3,74, a bölcsészek 3,73 átlagos osztályzatot adtak. A gazdasági terület kiugrása vélhetően betudható annak, hogy ezen a területen belül nagyobb hangsúlyt kapnak az üzleti terv és más vállalkozásismereti tárgyak oktatása, mint más tudományterületek esetében, így a hallgatók is többet találkoznak az ezzel kapcsolatban felmerülő kérdésekkel.

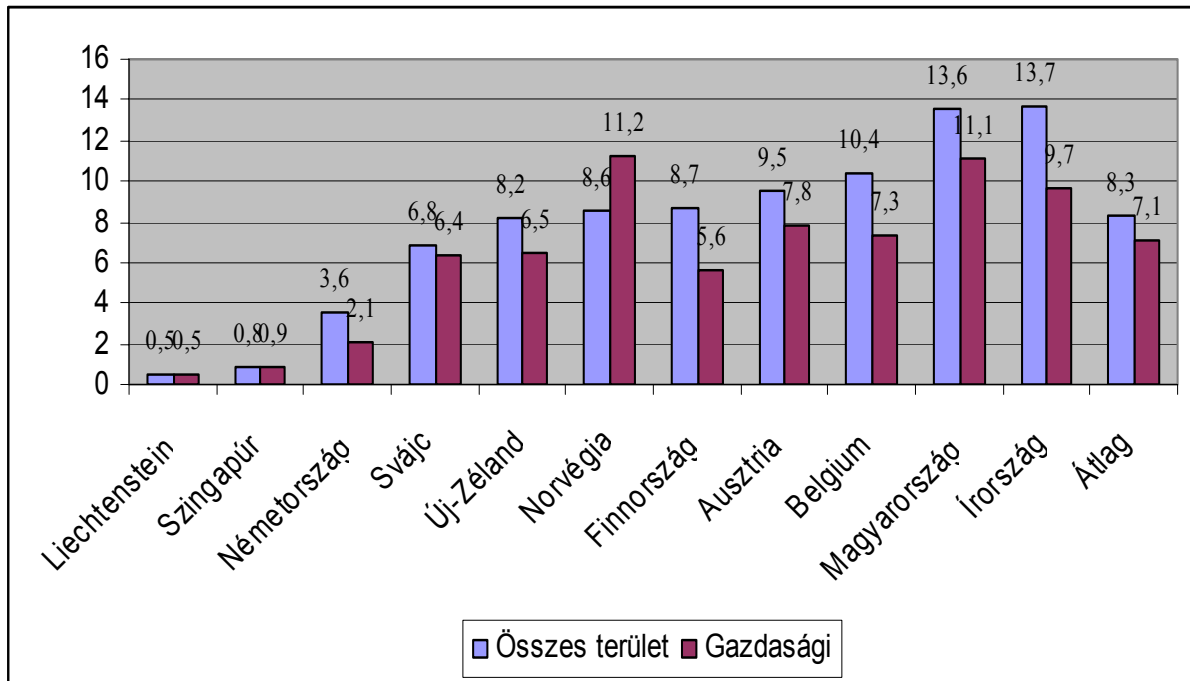
4.2. A vállalkozói kurzusok szerepe

A vállalkozói kurzusok, a vállalkozói ismeretek megszerzése, a saját vállalkozás létrehozásának elősegítése nem csupán a gazdasági-gazdálkodási szakos hallgatók számára fontos vagy lenne fontos. Az elmúlt évtizedben az USA-ban a vállalkozási jellegű kurzusok robbanásszerű fejlődését tapasztalhattuk (Kuratko 2003), ugyanakkor Európa és a világ többi része nem igazán követte ezt a tendenciát. Arról sem szabad elfelejtkeznünk, hogy a vállalkozói kurzusok hatására nőhet azon hallgatóknak a száma, akik elgondolkoznak az alkalmazotti lét alternatíváját jelentő önfoglalkoztatói, vállalkozói státuszokon is.

Valószínű, hogy a kiváló vállalkozási környezet Liechtenstein esetében az egyetem által kínált vállalkozói kurzusok kínálatával magyarázható (12. számú tábla). Átlagosan a nem gazdasági szakterületeken az egyetemek 8,3%-a nem kínál vállalkozási kurzusokat, és még az

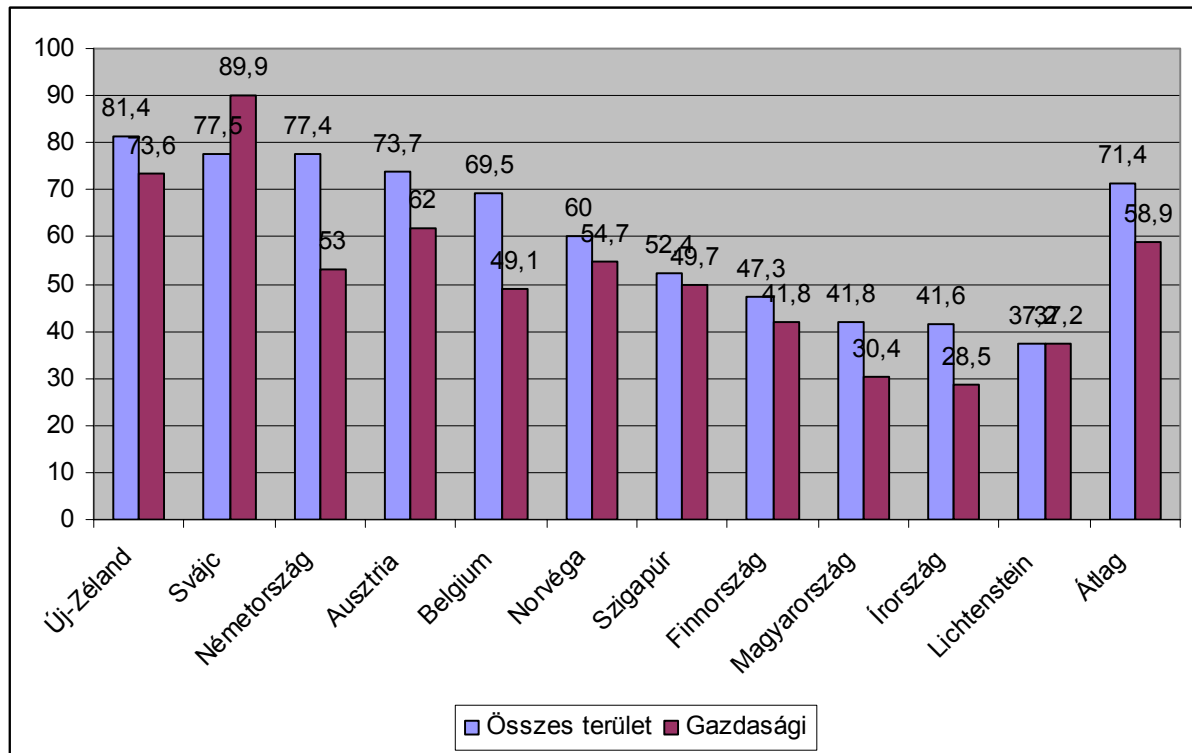
üzleti-gazdasági területek 7,1%-ánál is hiányoznak a vállalkozói kurzusok, legalábbis a hallgatók állítása szerint. Magyarország a lista második helyén szerepel: a nem gazdasági szakterületeken az egyetemek 13,6%-a, a gazdasági szakirányoknál pedig 11,1%-a azoknak az aránya, ahol vállalkozói kurzus felvételére nincs lehetőség. Hozzá kell tennünk azt, hogy a „Nincs lehetőség vállalkozói kurzus felvételére” adott hallgatói válasz nem feltétlenül azt mutatja, hogy nincsen ilyen kurzus, hanem hogy a hallgató nem tud ilyenről. Hogy a vállalkozói irányultság és az egyetemi környezet között nem feltétlenül van szoros kapcsolat, arra éppen Németország példa, ahol szinte minden szakon lehetőség van felvenni vállalkozói kurzusokat, ugyanakkor a vállalkozói potenciál meglehetősen alacsony.

12. számú ábra: Vállalkozással kapcsolatos óra nincsen (a válaszadók százalékában)

A potenciális lehetőségek vizsgálata mellett érdemes azt is megnézni, hogy a hallgatók milyen aktivitást tanúsítottak a vállalkozási kurzusok felvétele kapcsán. Az országos összehasonlítást a 13. számú ábra tartalmazza.

13. számú ábra: A vállalkozói kurzusokat fel nem vettek aránya

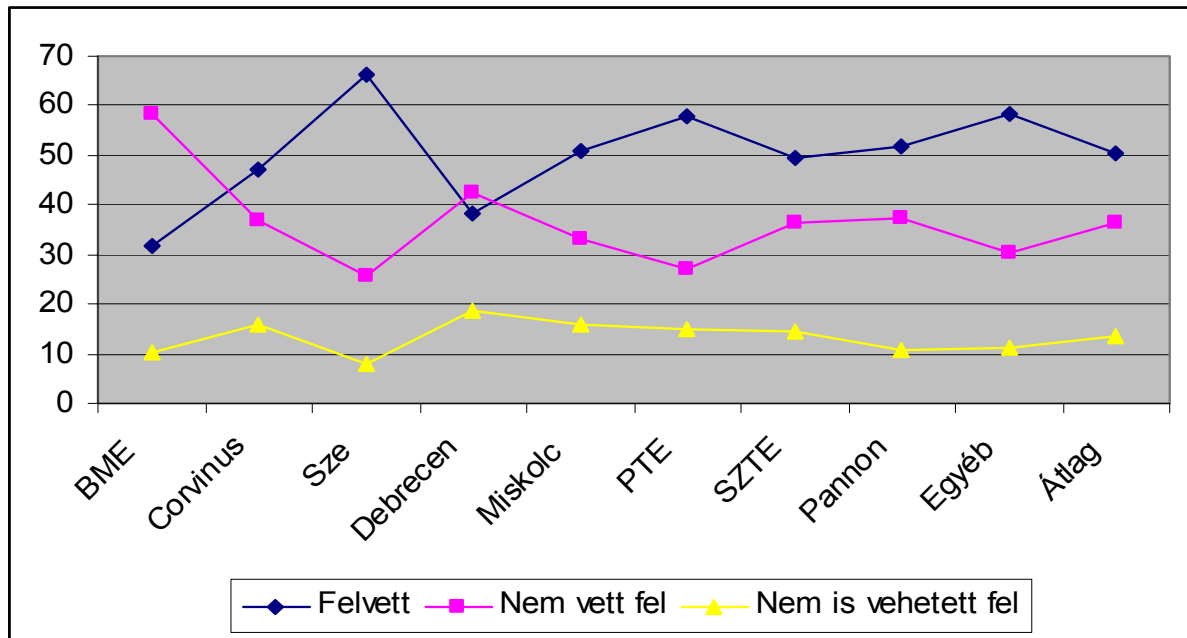
Magyarország helyzete ebből a szempontból nem rossz: a kínálkozó lehetőségeket a vállalkozással kapcsolatos kurzus felvétele területén a liechtensteinek és az írek után a magyar hallgatók használták ki legjobban. Helyezetünk még jobb az üzleti/gazdasági tanulmányokat folytatók esetében, ahol a második helyen állunk. Meglehetősen meglepő és érthetetlen ugyanakkor, hogy az egyetemek nyújtotta vállalkozói kurzusokat mennyire nem használják ki Új-Zélandon vagy a német területeken, Svájcban, Ausztriában és Németországban.

Az egyes hazai egyetemek között azonban meglehetősen nagyok a különbségek a vállalkozói kurzusok felvétele területén (14. számú ábra): a legkevésbé aktívnak a BME hallgatói bizonyultak (31,8%), ugyanakkor a Széchenyi Egyetem hallgatóinak majd kétharmada (66,4%) élt a kínálkozó lehetőséggel. Az átlagot meghaladó a PTE, a Pannon Egyetem és Miskolc szereplése, ugyanakkor az SZTE, a Corvinus és a Debreceni Egyetem hallgatói az átlag alatt találhatók. Debrecenben jelezte egyébként a legtöbb hallgató, hogy vállalkozói kurzust nem is tudtak volna felvenni (18,8%). Bár más jellegű felmérésen alapult, Román (2006) magállapításai a nem gazdasági-gazdálkodási szakok hallgatóinak vállalkozói kurzusfelvételi lehetőségeiről összecsengenek a „Collegiate Entrepreneurship 2006” kutatás során találtakkal.

A magyar minta esetében megnéztük azt is, hogy milyen kapcsolat van a vállalkozói státusz választása és a vállalkozásokkal kapcsolatos kurzus felvétele között: az öt éven belüli vállalkozói választás esetében a kapcsolat pozitív de nem meghatározó, ugyanakkor az 5 év utáni önfoglalkoztatói választás és a vállalkozói kurzusok felvétele között pozitív és 5% szignifikanciaszintnél jobb korrelációt találtunk. Ez azt jelenti, hogy azok közül, akik nem vettek fel vállalkozói kurzust, 5 évvel a végzés után 53% preferálja a vállalkozói státuszt, akik viszont ilyen órákat látogattak, 61%-ra nő a vállalkozást választók aránya. Természetesen az is lehet, hogy a hallgatók már a vállalkozói státuszra készülve vesznek fel vállalkozói

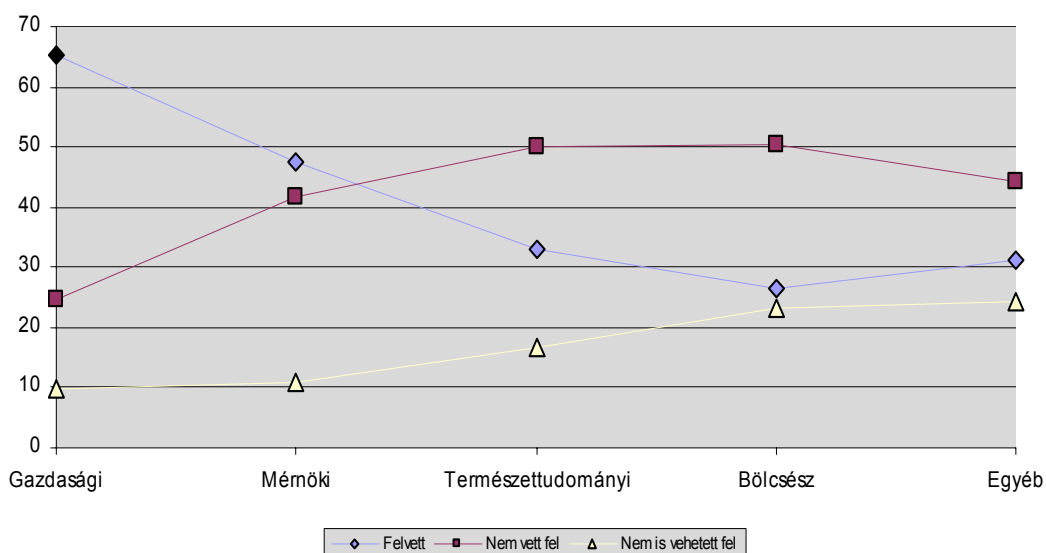
kurzusokat, de bármelyik oldalról is közelítjük a kérdést, az egyetemek vállalkozói kurzusai pozitív hatással vannak a vállalkozóvá válásra.

14. számú ábra: A vállalkozói kurzusok látogatási aránya a magyar egyetemeken (százalékban)

Ugyanezt az összehasonlítást az egyes tudományterületek szempontjából vizsgálva is jelentősek a különbségek (15. számú tábla).

15. számú ábra: A vállalkozói kurzusokat felvettek aránya a magyar egyetemeken szakcsoportok szerinti bontásban (százalékban)

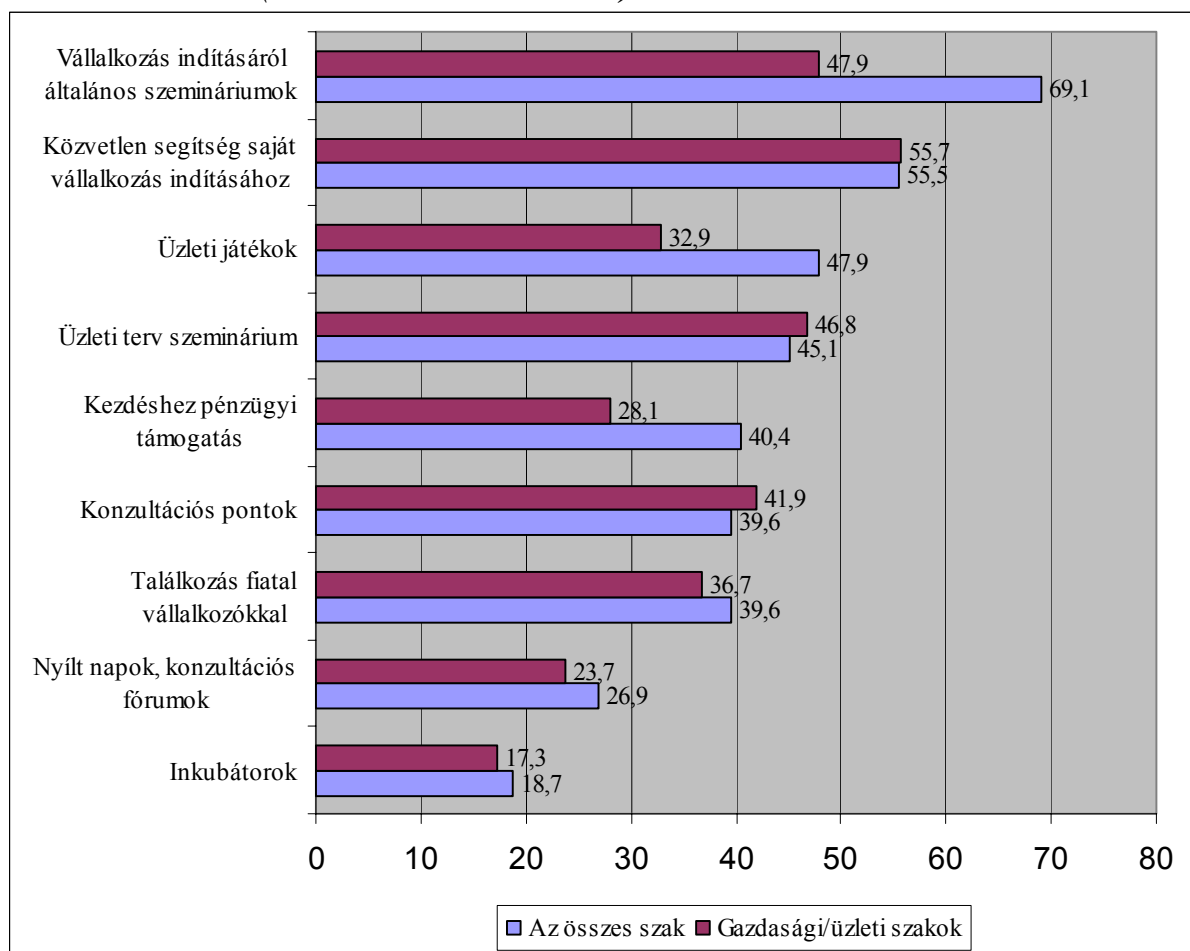
A várakozásoknak megfelelően a gazdasági szakos hallgatók a legaktívabbak, a legkevésbé pedig a bölcsész szakosak vettek fel vállalkozói kurzusokat. Igaz, nekik kevesebb lehetőségük is volt erre, mint a többieknek. Ugyanakkor a Kruskal-Wallis tesztet alkalmazva 5%-os szignifikanciaszinten állíthatjuk, hogy az egyes tudományterületeken a lehetőségek

szignifikánsan különböznek. Amennyiben a gazdasági tudományterületet kiemeljük a felsorolásból, úgy viszont már 5%-os szignifikanciaszinten állíthatjuk, hogy a fennmaradó tudományterületeken a vállalkozói kurzus hallgatási lehetőségek szignifikánsan nem különböznek.

4.3 A hallgatók elvárásai az egyetemmel szemben

Az érem egyik oldala, hogy mit kínálnak az egyetemek, a másik oldalról viszont fontos, hogy mire lenne igényük a hallgatóknak. Az alábbi, 16. számú ábra mutatja ezeket a hallgatói preferenciákat az összes szak és a gazdasági/üzleti szakok eseteiben külön-külön is.

16. számú ábra: A hallgatók elvárásai az egyetemekkel szemben nemzetközi összehasonlításban (a válaszadók százalékában)

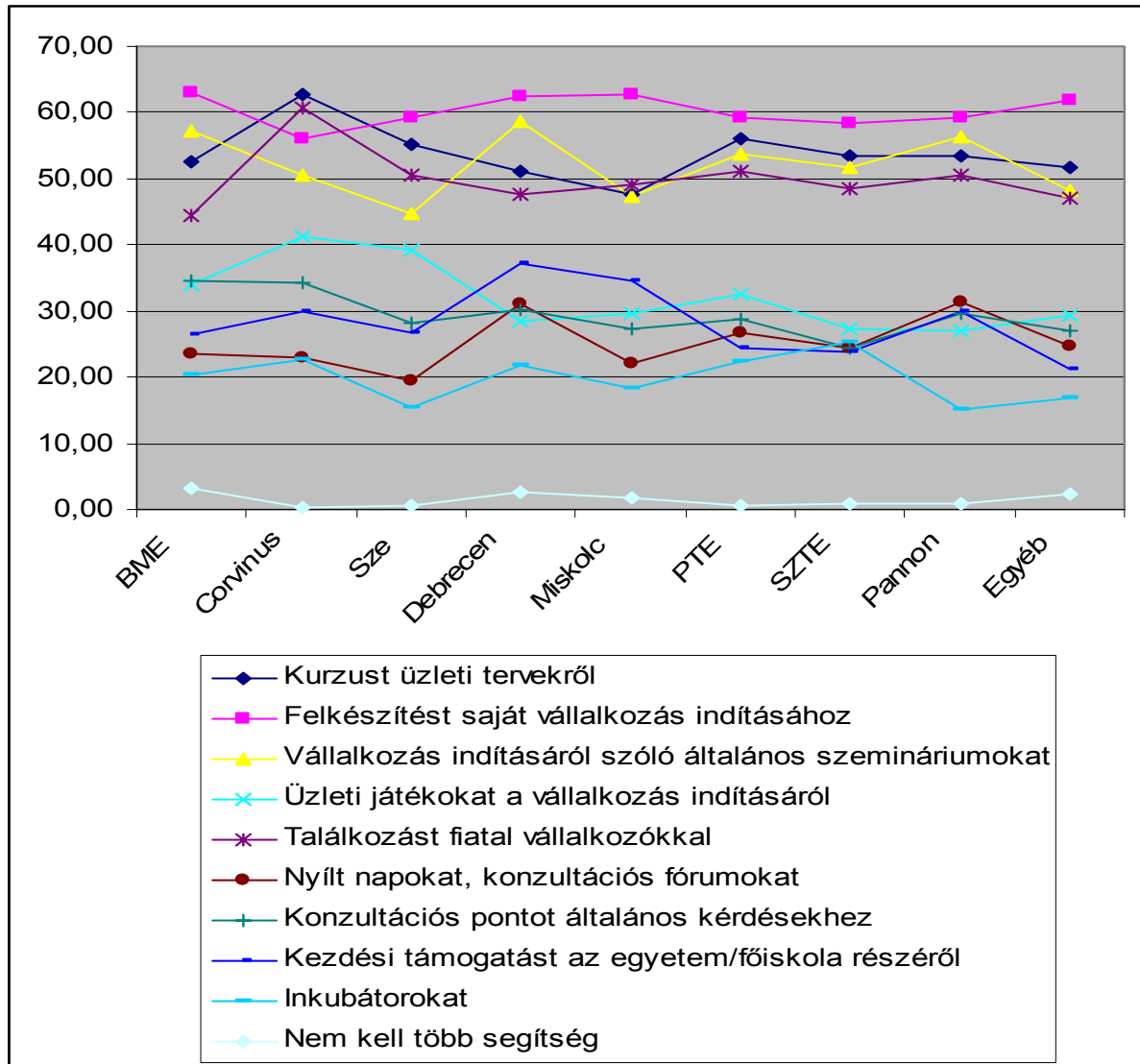

A hallgatók a legkevésbé igénylik az inkubátor szolgáltatásokat, és a szimpóziumokat, nyílt napokat, fórumokat, a legpreferáltabbak közé pedig a vállalkozás-indítási szemináriumok és a közvetlen segítség a vállalkozás indításhoz tartoznak. Magasra értékelték még az üzleti játékok és az üzleti terv kurzusok is, alacsonyabb respektje van viszont a konzultációs pontoknak és a fiatal vállalkozókkal történő találkozásoknak. A hallgatók mintegy 40%-a úgy véli, hogy az egyetem pénzügyileg is támogathatná a vállalkozásindítást, azonban a gazdasági szakos hallgatók esetében ez az elvárás csak a hallgatók 28,1%-át érinti. Szignifikáns különbségek egyébként a magyar és a más országok hallgatóinak elvárásai között nincsenek,

azonban a magyarok kevésbé szeretnék az üzleti játékokat, és többet találkoznának fiatal vállalkozókkal.

A vizsgált hazai egyetemek esetében részletesen is bemutatjuk a hallgatói elvárásokat a 17. számú ábrán.

17. számú ábra: A magyar hallgatók elvárásai az oktatási intézménnyel szemben egyetemek szerinti bontásban (az adott kategóriát igénylők a válaszadók százalékában)

Egy egyszerű vizuális ábrázolással is könnyen szemléltethető, de a klaszteranalízis is igazolja, hogy az igények között 3 jól elkülöníthető csoport van. Az első a legkézenfekvőbb: a hallgatók 0,2-3,1%-a nem igényelne több segítséget. A második csoportban a hallgatók 15-41%-a igényelne üzleti játékokat a vállalkozás indításáról; nyílt napokat, konzultációs fórumokat; konzultációs pontokat; kezdési támogatást az egyetem/főiskola részéről és inkubátorokat. A harmadik csoportban a hallgatók 44-63%-a igényelne kurzust üzleti tervekről, felkészítést saját vállalkozás indításához, vállalkozás indításáról szóló általános szemináriumokat, és találkozást fiatal vállalkozókkal.

4.4 Vállalkozásoktatás és képzés a felmérésben részt vevő egyetemeken

A „Collegiate Entrepreneurship 2006” felmérés alapvető feladata volt, hogy az egyetemi hallgatók körében kutassa a vállalkozói hajlamra ható személyes és környezeti tényezőket, különös tekintettel az egyetemi hatásokra. Az adatokat vizsgálva azonban felmerült az a probléma, hogy vajon megfelelően informáltak-e a hallgatók főleg az egyetemeken által kínált kurzusokat és más lehetőségeket illetően. Éppen ezért felkértük a kutatásban résztvevő hazai egyetemeken dolgozó kollegáinkat, hogy értékeljék a felmérés eredményeit. Az itt következőkben a részt vevő nyolc hazai egyetem közül hat (Budapesti Corvinus Egyetem, a Debreceni Egyetem, a Miskolci Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Széchenyi Egyetem és a Szegedi Tudományegyetem) véleményét, értékelését ismertetjük röviden. A 2. számú mellékletben található meg az értékelések hosszabb verziója.

Ahhoz, hogy a vállalkozásoktatás helyzetét meg tudjuk ítélni, az egyetemeken oktatott üzleti jellegű tárgyakat érdemes egymástól elválasztani. Az egyik kategóriába tartoznak a „szorosán értelmezett” vállalkozási tárgyak, amelyek a vállalkozások alapításával, működtetésével kapcsolatos vállalkozási ismereteket nyújtanak és készségeket fejlesztenek. Tipikusan ilyen a vállalkozásalapítás, vállalkozástan, kisvállalati gazdaságtan, kisvállalati menedzsment, üzleti tervezés tárgyak. A másik kategóriába tartoznak az „üzleti jellegű ismeretek”, az egyes diszciplínáknak megfelelően, mint a menedzsment, a gazdaságtan, a marketing vagy a szervezés, a pénzügyek. Természetesen ezen tárgyak szintén tartalmazhatnak vállalkozási jellegű ismereteket, azonban a fő fókusz nem ez. Román (2006) kutatásai szerint a magyar egyetemi hallgatók döntő mértékben a vállalati gazdaságtan keretében jutnak vállalkozási ismeretekhez. Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy a gazdasági és gazdálkodási szakokon kötelező jelleggel oktatott vállalati gazdaságtan elsősorban a nagyvállalatok problémáira koncentrál, és csupán kisebb részben szerepelnek a témák között a klasszikus vállalkozási ismeretek. Biztosan ez okozta/okozza a hallgatók körében a félreértést a jelen felmérésben szereplő kérdés megválaszolása, a vállalkozási tárgy felvétele területén. Voltak olyanok, akik kifejezetten az első csoportba tartozó tárgyakra gondoltak, mások olyan tárgyakat is beleértettek ebbe a csoportba, amelyek a második kategóriába tartoznak. Jelen felmérés szerint a vállalkozással kapcsolatos tárgy alatt csupán az első csoportba tartozó kurzusokat értjük.

Budapesti Corvinus Egyetem (BCE)

A BCE a magyar egyetemeken közül az első helyen szerepel a vállalkozási környezet kategóriájában. Ez a helyezés több tényezőnek is köszönhető. Egyrészt az egyetem méretéből fakadóan a közgazdasági-üzleti tárgyak hazai viszonyok közötti legszélesebb spektrumát kínálhatja, másrészt hagyományosan neves oktatói gárdával rendelkezik, harmadrészt pedig az erős vállalati kapcsolatoknak köszönhetően az ismert gazdasági szakemberek gyakori résztvevői az oktatásnak. A vállalkozási szerepekre előkészítenek a hallgatói diákszervezetek, és a rugalmas órabeosztás lehetővé teszi a tanulmányok melletti vállalkozás létrehozását is.

Bár a hallgatók 47,15%-a jelezte, hogy vállalkozói kurzust felvett, és 16,02%-a állította, hogy erre lehetősége nem volt, bizonyos szintű vállalkozási ismereteket a közgazdasági karok minden hallgatója szerez, hiszen számukra az elsősorban nagyvállalati alapvető ismereteket nyújtó vállalatgazdaságtan tárgy kötelező. Más azonban a helyzet a kifejezetten vállalkozási kurzusokkal. Az igen népszerű kisvállalkozások indítása és működtetése tárgy a volt Közgazdaságtudományi Egyetem karain tanulók számára választható másodévfolyamon,

évente mintegy 320 diák teljesíti. 2005-től angol nyelven is oktatják ezt a kurzust nemzetközi hallgatóknak. Évente mintegy 40 diák választja a kisvállalkozói szakirányt, ahol öt tárgy keretében (kisvállalkozások finanszírozása, üzleti tervezés, menedzsment ismeretek, innovációs és IT ismeretek, illetve egy alapozó elméleti jellegű kurzus) mélyíthetik el vállalkozási ismereteiket.

A Corvinus élenjáró kíván lenni új vállalkozási kurzusok és vállalkozásoktatási módszerek meghonosítása terén is. Erre példaként kerül meghirdetésre az International Business Planning kurzus, ahol a magyar hallgatók az amerikai Pennsylvania State University diákjaival közösen (elsősorban az internetes kommunikációs csatornák igénybevételével) oldanak meg különféle projektfeladatokat. Saját tapasztalathoz is juthatnak a hallgatók a „Vállalkozásbarát Egyetem – Vállalkozásképes Hallgatók” (VE-VH) program keretén belül, ahol a legmeggyőzőbb üzleti ötlettel jelentkező hallgatók kezdő pénzügyi és tanácsadói támogatást kapnak a vállalkozás elindításához és egyéves működtetéséhez. Az órákon, illetve az ún. vállalkozói klub keretében lehetőség van fiatal vállalkozókkal való megismerkedésre és eszmecsereire is.

Debreceni Egyetem

Ugyan 29 000 hallgatójával és 16 karával a Debreceni Egyetem az ország egyik legnagyobb és legszélesebb spektrumú egyeteme, a közgazdasági képzés csupán 1993-ban indult meg az akkori Kossuth Lajos Tudományegyetemen. A Debreceni Egyetemen sokszínű képzési palettáján szinte valamennyi területen megjelenik az általános menedzsment és speciálisabb vállalkozói kurzusok kínálata, de ezek gyakran konkrét szakokhoz kötötten kerülnek meghirdetésre, így nem, vagy csak komolyabb utánajárással választhatók bármely hallgató számára. A kivételek közé tartozik a Közgazdaságtudományi Kar mellett az Informatikai Kar, ahol vállalkozói ismereteket is szerezhetnek a hallgatók. A Gazdálkodási Szak Vállalkozásmenedzsment szakirány képzésben kiemelt hangsúlyt kap a vállalkozások alapításával és működtetésével kapcsolatos jogi, adózási, pénzügyi és vezetési ismeretek átadása, de a speciális „Kis és közepes vállalkozások menedzsmentje” című kurzus is segíti az érdeklődőket tudásuk elmélyítésében, képességeik fejlesztésében.

A Közgazdaságtudományi Kar projektek keretében is igyekszik biztosítani a régió vállalkozóinak továbbképzését, fejlesztését. Egy régebbi TEMPUS program keretében továbbképző központot hozott létre és az igényeknek megfelelően hosszabb-rövidebb képzési programokat kínál a környék kis- és közepes vállalkozói számára. Egy 2005 végén befejezett LEONARDO projekt eredményeként speciális oktatási modulokat dolgozott ki a projektben részt vevő finn, portugál, lengyel és belga partnerekkel az innovatív KKV-k számára, elősegítendő szellemi tulajdonuk minél hatékonyabb védelmét. Szintén e projekt keretében 12 sikeresen működő vállalkozás vezetője számol be saját tapasztalatairól (interjúk formájában) annak érdekében, hogy más vállalkozások tudják követni példáikat.

Miskolci Egyetem

Magyarország egyik legszélesebb profilú oktatási intézménye a Miskolci Egyetem a klasszikus mérnöki karok (anyagmérnök, korábban kohómérnök, földtudományi mérnök, korábban bányamérnök, gépészmérnök képzés) mellett a jogtudományi, közgazdasági, bölcsész, zeneművészeti és egészségügyi képzést kínál több mint 14 000 hallgatónak egy campusba koncentrálódva. A diákok egymás mellett sorakozó kollégiumi épületekben laknak, ugyanazokban az előadótermekben tanulnak. Bármely más kar által „kijánlott” tantárgyat felvehetnek A Miskolci Egyetem jó vállalkozói környezetet kínál – mutatja a kutatási eredmény. Az egyetem fejlesztési tervében is fontos célként fogalmazódik meg a vállalkozási környezet biztosítása, intenzív kutatás-fejlesztési, tanácsadási és gazdasági kapcsolatok kiépítése. A vállalkozási ismereteket hagyományosan a Gazdálkodástudományi Kar kínálja,

ahol az öt szakirány között szerepel a vállalkozási is, amely azokat a készségeket próbálja meg fejleszteni, melyek a vállalkozás indításához, menedzseléséhez szükségesek. Az elméleti képzést, nagyon sokszínű gyakorlati oktatás egészíti ki: esettanulmányok, szakmai kirándulások és vállalatlátogatások, sikeres vállalkozók előadásai, pályázati programokba bekapcsolódva a hallgatók mintavállalkozásokat alapíthatnak és vezethetnek.

A szervezési, kommunikációs és a problémamegoldási készségek fejlesztésének, a vállalkozói képességek kipróbálásának jó helyszíne a Hallgatói Önkormányzat, az AISEC helyi szervezete, a Magyar Közgazdasági Társaság helyi szervezete és a Valéta Bizottság. Azok a hallgatók, akik ezen szervezetek bármelyikében „mozgolódnak”, nem feltétlenül a legjobb tanulók, de bennük erősebb az önmegvalósítási kényszer. Az egyetemi hagyományok ápolását végző hallgatók talán észre sem veszik, milyen fontos kompetenciákat fejleszt a közösségért végzett munka.

Pécsi Tudományegyetem

A Pécsi Tudományegyetem a hallgatók száma alapján az ország legnagyobb egyeteme, több mint 35 000-es hallgatói létszámmal. A PTE a vállalkozói környezet szempontjából történő hazai viszonylatban közepes helyezése az egyetem tíz karának meglehetősen eltérő helyzetével magyarázható. A karok döntő részében kifejezett vállalkozásoktatás nincsen, üzleti jellegű tárgyak felvételére viszont minden kar esetében lehetőség nyílik, sokszor kötelező jelleggel. Mélyebb vállalkozói ismeretekhez csupán három karon, a Közgazdaságtudományi Karon, a Pollack Mihály Műszaki Főiskolai Karon és a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon juthatnak az érdeklődők. A hagyományoknak megfelelően a vállalkozói ismeretek oktatása a Közgazdaságtudományi Karon a legszélesebb. Évente mintegy 40-60 pénzügy és számvitel szakos hallgató ismerkedik meg a kisvállalati gazdaságtan és a kisvállalati pénzügyek tárgyakkal. Minden közgazdász felveheti az üzleti tervezés, a kisvállalati menedzsment, a kutatógyakorlat és a kisvállalati tanácsadói gyakorlat kurzusokat, amelyek igen népszerűek. A kisvállalati menedzsment és a tanácsadás tárgyak felvételére angolul is lehetőség van. Sajnos a karok közötti átiktatás a vállalkozói tárgyak esetében még gyerekcipőben sem jár, gyakorlatilag nulla.

A vállalkozói ismeretek oktatása meglehetősen változatos és gyakorlatorientált módon történik, a vállalkozásalapítási készségek fejlesztése mellett a csoportmunkára és az esettanulmányokra is hangsúlyt fektetünk. Gyakorló vállalkozók és vállalkozás-fejlesztési szakemberek is gyakori résztvevői az óráknak. A különlegességek között említhetjük a kutatógyakorlat tárgyat, ahol a hallgatók a kisvállalatokon keresztül megismerkedhetnek a kutatás problémáival is. A Kisvállalati tanácsadói projekt amerikai példa alapján létező vállalkozásoknál történő hallgatói tanácsadást jelent tanári segédlettel. A kurzust sikeresen befejezők az Ohio University „certificate”-jét is megkapják. Az újabb fejlesztések között szerepel a Charles Simonyi által finanszírozott Ohio University – KTK közös projekt, amelynek keretén belül nem üzleti szakos amerikai és magyar hallgatók dolgoznak közösen kisvállalati projekteken. A távolabbi tervek között szerepel egy hallgató inkubátor létrehozása is.

Széchenyi István Egyetem

Az egyetem széles oktatási területtel rendelkezik. Az üzleti-vállalkozási tevékenységhez köthető tanulmányokat a műszaki és a gazdálkodási szakos hallgatók folytatnak. A tanulmányok gerincét a vállalati gazdaságtan, a menedzsment ismeretek és a marketing tantárgyak jelentik, számos szakmenedzsment tárggyal kiegészítve. A hagyományos előadás-gyakorlati oktatás mellett számos speciális ismereteket nyújtó kurzusokat és kiegészítő

programokat kínálunk. Különösen preferáljuk az esettanulmány alapú oktatást, mint az Esettanulmányok feldolgozása és a Vállalkozási esettanulmány tárgyak. Rendszeres program a vállalkozói vendéglőadások, ahol az előadásokat minden esetben dokumentálásra kerülnek. Az új rendszerben a tervek között szerepel a formalizált tervezési (üzleti tervezési) feladatok kidolgozása is.

2005 februárja óta az üzleti-vállalkozói ismeretek oktatását, készségek fejlesztését segíti a Business Simulation Challenge (BSC) 1.0 üzleti játék szoftver. Eddig négy félév alatt közel kétszáz győri közgazdász hallgató tapasztalta meg – ha virtuálisan is – a piacműködés feltételeit, vállalkozott a Business Simulation Challenge program segítségével. Külön kell említeni a Kautz Gyula Szakkollégiumban felvehető üzleti-vállalkozási kurzusokat, ahol a hallgatók eddig a vállalatvezetés, kontrolling, a vállalkozáskutatás és a cégvezetés a gyakorlatban tárgyakkal ismerkedtek meg.

Szegedi Tudományegyetem

A Szegedi Tudományegyetemen összességében a szorosan értelmezett vállalkozási ismeretek oktatása még meglehetősen gyerekcipőben jár. Ez azért jelent komoly problémát, mert az elmúlt évek kutatásai rámutattak, hogy a hallgatók bizonyos hányada vállalkozóként is el tudja képzelni karrierjét, és ehhez komoly segítséget nyújtanának az ezzel kapcsolatos ismeretek. Szembeötlő adat, hogy a természettudományos képzésekben résztvevő hallgatók tanulmányaik során gyakorlatilag semmilyen gazdasági és menedzsment ismeretet adó kurzust nem hallgatnak.

A kifejezetten vállalkozói ismereteket kínáló tárgyak területén meglehetősen komoly elmaradások vannak, mivel gyakorlatilag csak a Gazdaságtudományi Kar, illetve az Élelmiszeripari Kar gazdasági jellegű képzésében érintett hallgatói hallgatnak ilyen típusú tárgyakat jellemzően kötelező formában. Az „üzleti jellegű” (általános gazdasági ismereteket adó) képzések egyre több hallgató számára elérhetők az Egyetemen. Egyrészt bizonyos képzések esetén (például munkaügyi kapcsolatok, jogász, különféle természettudományi szakok) esetén a képzésnek kötelező jelleggel szerves részét képezik az ilyen jellegű tantárgyak. Másrészt a Gazdaságtudományi Kar néhány ilyen típusú választható tárgyat hirdet meg a hallgatóknak, ebben az esetben a tárgyak felvétele fakultatív jelleggel történik (az eddigi tapasztalatok alapján meglehetősen nagy érdeklődés mellett).

Pontosan a megnövekedett ilyen irányú igények következtében a hosszabb távra szóló célkitűzések között – jelenleg még csak elképzelések szintjén – szerepel egy széleskörű együttműködésen alapuló „Vállalkozásfejlesztési Központ” létrehozása, amely tevékenysége főként a vállalkozásalapítás elősegítését célozná. Ennek keretein belül az egyik meghatározó irány a specializált vállalkozási ismeretek oktatása lenne a különféle szakos hallgatók számára.

5. Összefoglalás, következtetések

Ebben a tanulmányban egy nemzetközi kutatás a „International Survey on Collegiate Entrepreneurship 2006” legfontosabb eredményeit ismertettük. A kutatásban összesen 14 ország vett részt, ebből 12 ország eredményeit tudtuk felhasználni az összehasonlításokban. A Magyarországról részt vett nyolc egyetem adatait az általunk legfontosabbnak tartott esetekben külön is elemeztük és összehasonlítottuk egymással.

Összességében Magyarország szereplése az egyetemi hallgatók karrierelvárásai és vállalkozással kapcsolatos attitűdjei tekintetében nem különböztek a többi országtól. Hallgatóink, hasonlóan a többi országhoz, a végzés után öt évvel inkább alkalmazotti, míg öt év után inkább vállalkozói karriert képzelnek el. Nagy számban találhatunk viszont olyanokat, akiknek vagy nincsen elképzelésük jövőbeli karrierjükéről, vagy más elképzelés híján családalapítást fontolgatnak. Amikor a minőségi kategóriákat alkalmaztuk a vállalkozások potenciális „erejének” megítéléséhez, mint az információk gyűjtése vagy konkrét vállalkozás-kezdési lépések megtétele, akkor teljesítményünk nyomán hátrább sorolódtunk az országok közti sorrendben. Összhelyezésünk a 12 ország között átlag közelinek, kicsit inkább átlag alattinak mondható. A kép árnyalásához azonban hozzátartozik, hogy a felmérésbe nem a leginkább vállalkozói országok kerültek be, Írország és Új-Zéland kivételével, így nemzetközi helyzetünk inkább átlag alattinak minősíthető, igen hasonlóan átlagos helyezésünkhöz a vállalkozói aktivitást a teljes népesség körében vizsgáló Global Entrepreneurship Monitor kutatás eredményeihez. Az üzleti-gazdasági szakos hallgatók tekintetében helyezésünk még rosszabb, a vállalkozói erőt tekintve az utolsó helyen vagyunk találhatóak.

A vállalkozásindítás akadályozó tényezői közül a hallgatók a saját pénzügyi kockázatot és tőke hiányát sorolták az első helyekre, függetlenül, hogy milyen országban is folytatják tanulmányaikat. Komoly akadályozó tényező az ötlet és a potenciális partnerek hiánya. Ugyanakkor a családi-baráti segítség, az idő hiánya vagy a makrogazdasági-szabályozási környezet általában nem okoz különösebb problémát. Gyakorlatilag egy olyan tényező van, amit a magyar hallgatók lényegesen magasabbnak tartanak, ez pedig a vállalkozásindítás bonyolult szabályozása. Hogy ez nem csak a magyar hallgatók szubjektív véleménye, arra a Világbank „Doing business” indexe is példa lehet: a vállalkozások szabályozási környezete szempontjából Magyarország a 175 országból a 66, a vállalkozásindítás szerint a 87. és a szabályozás bonyolultsága szempontjából a 143. helyen szerepel.

A tanulmány a 4. fejezet részben foglalkozott az egyetemek szerepével és értékelésével a vállalkozás és a vállalkozás oktatása területein. Bár az egyetemek általános légköre tekintetében hátul szerepelünk az országok közti rangsorban, nagy különbséget nem tapasztalhatunk a többi ország és a magyar egyetemek között. A magyar egyetemek közötti különbségek némileg nagyobbak, mint az országok közötti eltérések. Megjegyzésre érdemes, hogy a Budapesti Corvinus Egyetem vállalkozói környezeti pontszáma nagyjából megegyezik a svájci és a német egyetemek pontszámaival.

A legtöbb országban az egyetemek mind a gazdasági/üzleti mind a más szakos hallgatóknak kínál vállalkozással kapcsolatos kurzusokat, igaz Magyarország meglehetősen elől szerepel azon a listán, amely azt mutatja, hogy az egyetemek hány százaléka nem kínál ilyen oktatási lehetőséget. Ha önálló tárgyként nem is minden egyetem, de más tárgyak keretén belül, - ilyen tipikusan a vállalati gazdaságtan - alapvető vállalkozói ismerethez juthatnak legalább a

gazdasági, gazdálkodási szakos hallgatók. Elképzelhető ugyanakkor az is, hogy a magyar hallgatók tájékozatlanabbak ezen a téren. Jelentősebbek a hazai különbségek, amikor a vállalkozói kurzusok kínálatát tudománycsoportos bontásban nézzük: a bölcsészek és természettudományos hallgatók éppen úgy, mint a mérnöknek készülők kevésbé vehetnek fel vállalkozói órákat, mint a gazdálkodási/üzleti szakokon tanulók. Ez főleg azért jelent problémát, mivel a bölcsész szakos hallgatók karrierelvárásai a vállalkozásokra vonatkozóan nem különböznek szignifikánsan a többi szakos hallgatótól, így ezek a diplomások kevésbé felkészülten vághatnak bele a saját vállalkozásuk alapítási procedúrájába.

Igen jó helyezést értünk el viszont abból a szempontból, hogy mennyire használják ki a hallgatók az egyetemek vállalkozói kurzus kínálatát, ami legalábbis részben kompenzálja a magyar egyetemek kisebb kurzuskínálatát. Markáns különbségek láthatók azonban a vállalkozói kurzust felvettek arányában a hazai egyetemek között, talán sokak meglepetésére a Széchenyi Egyetem hallgatói bizonyultak a legaktívabbnak. Az egyes tudományterületeket vizsgálva a gazdasági/üzleti szakos hallgatók majd két és félszer magasabb arányban látogattak vállalkozói kurzusokat, mint az utolsó helyezett bölcsészek. A vállalkozói kurzusok látogatása azért is fontos, mert az ilyen órákat felvett hallgatók nagyobb arányban preferálják az önfoglalkoztatói státuszt, azaz az egyetemi vállalkozói kurzusok pozitívan hatnak a vállalkozóvá válásra.

Vizsgáltuk a hallgatók egyetemekkel kapcsolatos elvárásait is. A magyar hallgatók nem igazán különböznek a felmérésben részt vett országok többi hallgatóitól, elsősorban vállalkozásindítással kapcsolatos kurzusokat kívánnak és konkrét segítséget, tanácsadást szeretnének kapni a cégalapításhoz. Sokan preferálják az üzleti terv kurzusokat és az üzleti játékokat is. A magyar hallgatók többen szeretnének találkozni fiatal vállalkozókkal, mint a többi országok diákjai. A legkevésbé népszerűnek az inkubátorok és a szimpóziumok, nyílt napok bizonyultak, lehet, hogy azért, mert a hallgatók nincsenek igazán tisztában ezek gyakorlati hasznáival.

Az egyes egyetemi esettanulmányok a szakértői vélemények alapján megerősítik, hogy vállalkozói és vállalkozással kapcsolatos kurzusokat igazán csak a gazdálkodási szakos hallgatók vehetnek fel. Önálló szakirányként pedig a vizsgált magyar egyetemek csak mintegy felében szerepel a vállalkozás. Az oktatott módszerek tekintetében felvesszük a versenyt a fejlett világ országaival, az előadások mellett igen népszerűek az esettanulmányok, az üzleti terv, a gyakorló vállalkozók meghívása előfordulnak szimulációs játékok, tanácsadás és inkubáció is. Az egyetemek láthatóan ki szeretnének lépni a kizárólagos oktatási szerepből, és tevékeny részt vállalnak az egyetemi-üzleti kapcsolatok fejlesztése területén. A nem gazdálkodási szakos hallgatók viszont vállalkozói ismeretekre csak más, gazdaságtan vagy menedzsment tárgyak oktatása során tehetnek szert, több egyetemen még az átiktatás sem megoldott. Az átiktatás, több vállalkozói kurzus legfontosabb gátja a több helyen tapasztalható emberi erőforráshiány. Az általában népszerű vállalkozói kurzusok gyorsan betelnek, és az oktatók már most túlterhelésről panaszkodnak.

A felmérésben részt vevő magyar egyetemek relatíve jó szereplése mellett azonban meg kell jegyeznünk azt is, hogy az átlagos hazai felsőoktatási kép ennél biztosan rosszabb, a hallgatói elvárások azonban valószínűleg hasonlóak. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a vállalkozói képzés a nem felsőfokú oktatásból szinte teljes egészében hiányzik, ami valószínűleg hozzájárul ahhoz, hogy a vállalkozói készségek és képességek szintjén nemzetközileg is le vagyunk maradva. Sőt, Európa is le van maradva az USA-hoz képest, amit számos európai uniós dokumentum rögzít. A Lisszaboni Stratégia 2000-ben megfogalmazott céljai között

először szerepelt a vállalkozók képzése és a vállalkozói ismeretek oktatásának szélesítése. Az EU lisszaboni programjának végrehajtásáról nemrégiben közreadott jelentés a 2005-ben új alapokra helyezett Lisszaboni Stratégiára hivatkozva kiemeli, hogy a vállalkozások milyen fontos szerepet töltenek be a gazdasági növekedésben, a foglalkoztatásban és az önmegvalósításban. (A Közösség...2006). A vállalkozás alapját pedig azok a jellemvonások, készségek, üzleti ismeretek adják, amelyek fejlesztésében az oktatásnak igen fontos szerepe van. A dokumentum az egyetemek kapcsán két kötelezettséget fogalmaz meg:

- „A vállalkozói ismeretek oktatását az egyetemek és a műszaki oktatási intézmények – több tantárgy között megosztva – be kell, hogy építsék a tanterveikbe, és hallgatóik számára kötelezővé vagy ajánlottá kell tenniük e kurzusokon való részvételt.
- A tudományos, illetve a műszaki tanulmányokban a vállalkozói gondolkodásmód és kompetencia, valamint a kiválóság ötvözésével a hallgatók és a kutatók eredményesebben tehetik pénzzé elképzeléseiket és a kifejlesztett technológiákat.” (A Közösség...2006, 9. oldal).

A dokumentum további ajánlásokat is megfogalmaz a spin-off vállalkozások, a vállalkozási tanszékek létrehozatala és az interaktív oktatási lehetőségek jobb kihasználása, a PhD és az MBA programok területein, amiben még az EU országainak döntő többsége is le van maradva. Magyarországon viszont még a Bolognai Elveknek megfelelő lépések sem történtek meg minden esetben, nem csupán a vállalkozásoktatás, de még a gazdasági-gazdálkodási képzés területén és így elképzelhető, hogy az a csúfság is megeshet, hogy a vállalkozás nem kerül be a tervezett mesterprogramok szakirányai közé. A Bolognai képzésnek megfelelő kimenetek között még a BA szinten sem jelennek meg a vállalkozás és az önfoglalkoztatás jellemzői, a képzés a kisebb méretű cégeknél is egyértelműen az alkalmazotti munkakörre kíván felkészíteni (László 2006). És akkor még nem is beszéltünk arról, hogy kifejezetten vállalkozási ismereteket nem csupán a gazdasági-gazdálkodási szakos hallgatóknak kellene nyújtani....

A hazai egyetemek és az egyetemi hallgatók vállalkozói attitűdjei szerint a vizsgált országok viszonylatában a közepes szereplés egyrészt nem mondható rossznak, ugyanakkor nem valószínűsíti azt sem, hogy hallgatóink „nagy dobásra” készüljenek, azaz az átlagot lényegesen meghaladó magas potenciálú cégek alapításán fáradoznának, vagy ez lenne álmaik netovábbja. Természetesen nem zárható ki a magas potenciálú vállalkozások létrejöttének esélye, viszont a meritési bázis nem mondható kiugróan nagy. Átlagos vállalkozói teljesítménnyel viszont, sajnálatos módon, az Európai Unió életszínvonalának belátható időn belüli elérése nem tűnik reálisnak, és akkor még nem is beszéltünk arról, hogy Amerika és az EU között milyen nagy különbségek vannak, vagy arról, hogy Kína és India is itt liheg a nyakunkban.

Irodalomjegyzék

[A Közösség...] 2006 A Közösség lisszaboni programjának végrehajtása: A vállalkozói készségek előmozdítása az oktatás és a tanulás révén, Brüsszel, 13.2.2006, Letölthető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0033:HU:NOT>

Autio, E. 2005 High-Expectation Entrepreneurship 2005, London Business School – Babson College

Birch, D. 1987: Job Creation in America: How Our Smallest Companies Put the Most People to Work. New York, Free Press

Csapó, K 2006 Áttekintés a gyorsan növekvő vállalkozásokat támogató kormányzati programokról, Vállalkozás és Innováció 1. évfolyam 1. szám

Krueger, N., M. - D. Reilly (2000) “Competing models of entrepreneurial intentions.” Journal of Business Venturing 15: 411-432.

László Gy. 2006 A Képzési és Kimeneti Követelmények kialakításának feladatai az üzleti képzésben, Társadalom és Gazdaság, megjelenés alatt

Kuratko, D. 2003 Entrepreneurship education: Emerging trends and challenges for the 21st century, Coleman Foundation White Paper Series, U.S. Association of Small Business and Entrepreneurship

Leminősítette Magyarországot a Világbank 2006, ORIGO hírek, letöltve 2006.10.03:
<http://www.origo.hu/uzletinegyed/hirek/hazaihirek/20060906leminositette.html>

Peterman, N – J. Kennedy 2003 Enterprise education: Influencing Students’ preception of entrepreneurship, Entrepreneurship Theory and Practice Winter 2003 pp. 129-144

Román Z. 2006: A kis- és középvállalatok és a vállalkozási készség, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2006

Román Z. 2004 Az önfoglalkoztatás fontosabb kategóriái, gazdasági-társadalmi szerepe, Magyar Vállalatgazdasági Kutatásokért Alapítvány Budapest, 2004.

Román Z. 2006 A vállalkozás oktatása a felsőoktatásban. *Vezetéstudomány*, 37. évf., 1. szám, 2-9. o.

Schwarz, E, D. Almer-Jarz, M. Wdowiak 2006 The role of students’ attitudes and perception of environment conditions in their carrier decision toward self-employment, In proceedings of the PODIM 26th Conference, Cooperation between the economic, academic and governmental spheres: Mechanisms and levers, Maribor pp. 261-277

Selmeczy, I 2005 Javulhat a diplomás pályakezdekők helyzete, MKIK GVI: Gazdasági Havi Tájékoztató, 2005/december, Budapest

Szerb L. 2004 A vállalkozás és vállalkozói aktivitás mérése, Statisztikai Szemle Vol 82 no. 6-7. 545-566 old.

Szerb L. - Z. J. Ács - Varga A. - Ulbert J. - Bodor É. 2004: Az új vállalkozások gazdaságra gyakorolt hatásainak vizsgálata nemzetközi összehasonlításban. A Global Entrepreneurship Monitor nemzetközi kutatás legfontosabb eredményei a 2001-2003-as időszakban. *Közgazdasági Szemle* 51. évf., 7-8. sz., 679-698. o.

Szerb L. (szerk. 2005): Vállalkozásindítás, vállalkozói hajlandóság és a vállalkozási környezeti tényezők alakulása Magyarországon a 2000-es évek első felében. Pécsi Egyetemi Kiadó

Szerb L. – Z. J. Ács – Bedőné Károly J. – Csapó K. – S. Terjesen - Varga A. – Ulbert J. 2006: Global Entrepreneurship Monitor (GEM) 2005 - A vállalkozói aktivitás és a vállalkozást befolyásoló tényezők alakulása Magyarországon az Európai Unió csatlakozás után, Pécsi Tudományegyetem

Vecsenyi J. 2003: Vállalkozás – Az ötlettől az újrakezdésig. Aula, Budapest

1. számú melléklet: A felmérésben részt vevő egyetemi oktatók

Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani mindazon kollégáknak és adminisztratív dolgozóknak, akik segítséget nyújtottak nekünk abban, hogy ez a kutatás sikeres legyen. Az alábbiakban a kutatásban részt vevő egyetemi oktatók névsora található.

Budapest Corvinus Egyetem	Dr. Szirmai Péter egyetemi docens
	Dr. Bokor Attila egyetemi docens
	Csapó Krisztián PhD hallgató
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Dr. Veress József egyetemi tanár
Debreceni Egyetem	Dr. Ujhelyi Mária egyetemi docens
Miskolci Egyetem	Dr. Fülöp Gyula egyetemi docens
	Dr. Lukács Edit egyetemi adjunktus
Pécsi Tudományegyetem	Dr. Szerb László egyetemi docens, a kutatás vezetője
	Márkus Gábor PhD hallgató
Széchenyi István Egyetem	Dr. Farkas Szilveszter egyetemi docens
Szegedi Tudományegyetem	Dr. Imreh Szabolcs egyetemi adjunktus
	Bajmócy Zoltán egyetemi tanársegéd

2. számú melléklet

Vállalkozásoktatás és képzés a részt vevő egyetemeken

Egyetemi esettanulmányok

Vállalkozási környezet és vállalkozásoktatás a Budapesti Corvinus Egyetemen

A hasonló felmérések nagyon hasznosak lehetnek az egyetemek számára is, ugyanis egyrészt visszajelzést adnak a hallgatói elvárásokról, másrészt az intézmények nemzetközi szinten is megmérettethetik magukat. Társadalmi szempontból a legnagyobb eredményt akkor éri el a kutatás, ha ez az intézményeket intézkedésekre, a hiányosságként felvetett problémák pótlására ösztönzi. A felmérés során az is kiderülhet, hogy a válaszadók által hiányolt szolgáltatások, kurzusok az egyetem kínálatában már szerepelnek, azonban valamilyen okból kifolyólag híriük a hallgatók kisebbségéhez jut csak el. Ebben az esetben talán könnyebb a helyzet, hiszen csak a kommunikáción kell javítani.

A következőkben a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatóinak néhány kérdésre adott válaszát emeljük ki, illetve mutatjuk be, hogyan látjuk mi az egyetemen a vállalkozási környezetet és a vállalkozásoktatás helyzetét. Előljáróban fontosnak tartjuk kihangsúlyozni, hogy a kérdőívet kitöltő 543 corvinusos hallgató között a közgazdászok felülreprezentáltak, csupán 9% (41 fő) tanul más tudományterületen. Ezért a válaszok elsősorban a közgazdász hallgatók véleményét tükrözik.

Az egyetemi vállalkozási környezet esetében a felmérésben résztvevő magyar intézmények közül a Corvinus kapta a legkedvezőbb értéket: 4,15-re értékelték a hallgatók, míg az átlag 3,97 volt. Bár ez az adat túlon túl mélyreható következtetések levonására nem alkalmas, mégis jó érzés ezzel az eredménnyel szembesülni. A kedvező értékelés okai sok tényezőben gyökerezhetnek: egyrészt az egyetem méretéből fakadóan Magyarországon itt hallgathatják a diákok a közgazdasági tárgyak legszélesebb spektrumát, illetve itt találkozhatnak a legtöbb neves oktatóval. Legalább ennyire meghatározó lehet, hogy egyetemünk mindig is a magánszféra, a vállalatok érdeklődésének középpontjában állt: szinte nincs olyan nap, amikor a diákok ne hallgathatnák egy-egy nevesebb gazdasági szakember előadását valamilyen tantárgy vagy egyéb egyetemi rendezvény keretében. A nagyszámú egyetemi diákszervezet (köztük 6 szakkollégium) is számos lehetőséget biztosít a hallgatók számára, hogy különféle szerepkörökben kipróbálják magukat. Sokan ebből a tapasztalatból merítve, bátorságot szerezve indítják később el vállalkozásukat. A kedvező értékelésben az is szerepet játszhat, hogy más – elsősorban természettudományi képzési területen élenjáró - intézményekkel ellentétben a Corvinuson sokkal kötetlenebb a diákok időbeosztása, a nagy hallgatói létszám előnyeiket kihasználva egy-egy tárgy keretében számos szeminárium közül választhatnak a hallgatók. Így úgy állíthatják össze az órarendjüket, hogy szabadabbak legyenek egyes napokon, és akár vállalkozási tevékenységre is legyen idejük.

Érdeemes kitérni arra is, hogy a hallgatók hány százaléka vesz fel vállalkozási kurzust, illetve hány százalékuk vehet fel ilyet (a felmérés során a válaszadók 47,15%-a jelezte, hogy egyetemünkön hallgatott ilyet, 16,02%-uk pedig azt állította, hogy lehetősége sem volt erre). Mielőtt a kérdésben elmélyülnénk, fontosnak tartjuk tisztázni, mit értünk vállalkozási kurzus alatt. Román Zoltán kutatása szerint² hazánkban a felsőoktatási hallgatók elsősorban Vállalati gazdaságtan tárgy keretében hallgatnak vállalkozási ismereteket. Nincs ez másképp a Corvinus Egyetemen sem, a közgazdasági karok hallgatói számára ez a tárgy kötelező. Az más kérdés, hogy a hallgatók egy része a vállalkozási ismereteket oktató tárgyak közé sorolja-e ezt, vagy sem; hiszen a kurzus alapvetően nagyvállalati gazdálkodásról szól. (Mi, a Kisvállalkozás-fejlesztési Központban, ezt nem tartjuk kifejezetten vállalkozási tárgynak).

---

² Ld. bővebben: Román Zoltán (2006): A vállalkozás oktatása a felsőoktatásban. *Vezetéstudomány*, 37. évf., 1. szám, 2-9. o.

Nevében is vállalkozási ismeretek átadását célzó kurzust a hallgatóknak csak sokkal kisebb része vehetett fel egyetemünkön. A Kisvállalkozások indítása és működtetése tárgyunk a volt Közgazdaságtudományi Egyetem karain tanulók számára választható másodévfolyamon, évente mintegy 320 diák teljesíti. A létszámot oktatói kapacitás hiányában nem tudjuk növelni, pedig érdeklődés lenne rá, a regisztrációs rendszer megnyitását követően általában egy-két órán belül betelnek a meghirdetett helyek. Új kezdeményezésként a tavalyi évtől angol nyelven is oktatjuk ezt a kurzust nemzetközi hallgatóknak, illetve 2007 tavaszától a Kertészettudományi Karon is meghirdetjük. Ezenfelül évente további körülbelül 40 diák választja a kisvállalkozói szakirányt, ahol öt tárgy keretében (kisvállalkozások finanszírozása, üzleti tervezés, menedzsment ismeretek, innovációs és IT ismeretek, illetve egy alapozó elméleti jellegű kurzus) mélyíthetik el vállalkozási ismereteiket. Oktatóink kiemelten fontosnak tartják folyamatos továbbképzésüket, az elmúlt időszakban számos neves külföldi egyetemen szereztek vállalkozásoktatás területén tapasztalatot. Tanszékünk tagja az Európa vezető üzleti iskoláit összefogó CEMS hálózat Vállalkozás és Innováció egyetemközi „tanszékének”. Ezekre a tapasztalatokra építve kerül meghirdetésre az International Business Planning kurzusunk, melynek keretében hallgatóink az amerikai Pennsylvania State University diákjaival (elsősorban videókonferenciákon keresztül) együttműködve oldanak meg különféle projektfeladatokat, és közben megismerik a másik kultúrát, tapasztalatot szereznek a nemzetközi együttműködés területén.

Valljuk, hogy a vállalkozásoktatás nem merülhet ki csupán ismeretek átadásában, a hallgatókat sokkal inkább fel lehet készíteni a vállalkozói létre azzal, ha saját tapasztalathoz segítjük őket. Ezért indítottuk el néhány évvel ezelőtt a „Vállalkozásbarát Egyetem – Vállalkozásképes Hallgatók” (VE-VH) programunkat, melynek keretében a legmeggyőzőbb üzleti ötlettel jelentkező hallgatóink kezdő pénzügyi és tanácsadói támogatást kapnak tőlük vállalkozásuk elindításához és egyéves működtetéséhez. Erről a programunkról számos fórumon beszámoltunk, és ezt mindenhol nagy érdeklődés követte³.

Mint a bevezetőben is jeleztük, számunkra a felmérés legnagyobb hozadéka, hogy hallgatóinktól visszajelzést kaptunk, miben tudjuk segíteni vállalkozásindítási törekvéseiket. A legfontosabbnak tartottak már most is elérhetőek az érdeklődők számára. Az üzleti tervezésről a szakirányosaink tanulhatnak bővebben, míg bevezető vállalkozási kurzust a hallgatók többsége felvehet. Az órákon, illetve az ún. vállalkozói klub keretében lehetőséget biztosítunk fiatal vállalkozókkal való megismerkedésre és eszmecserére. A korábban említett VE-VH programunk során pedig vállalkozásindításhoz nyújtunk közvetlen segítséget és adunk pénzügyi támogatást. Továbbá minden vállalkozás tevékenységét mentorok segítik, ezáltal egyfajta virtuális inkubatori tevékenységet is ellátunk.

Csapó Krisztián
PhD hallgató

---

³ Ld. bővebben: Szirmai Péter – Csapó Krisztián (2006): Gyakorlati vállalkozásoktatás – Diákvállalkozások támogatása a Budapesti Corvinus Egyetemen. *Új Pedagógiai Szemle*, 56. évf., 4. sz., 72-83. o.

Vállalkozói képzés a Debreceni Egyetemen

A Debreceni Egyetem 2000 január 1-én jött létre három nagy múltú egyetem integrálásával. Jogelődjei a Kossuth Lajos Tudományegyetem, a Debreceni Orvostudományi Egyetem és a Debreceni Agrártudományi Egyetem voltak. Történelmi gyökerei a Debreceni Református Kollégium alapításáig, 1538-ig nyúlnak vissza. Jelenleg mintegy 17000 nappali és 29000 összes hallgatójával, több mint 1500 oktatójával az egyik legnagyobb egyetem Magyarországon. 16 karával és 25 doktori iskolájával a legszélesebb oktatási és kutatási kínálatot nyújtja.

Az egyetem vállalkozói képzésének hátteréhez tartozik, hogy kifejezetten közgazdasági és gazdálkodási képzés csak 1993-ban indult az akkori Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Előtte a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem kihelyezett levelező tagozata biztosította a régió gazdasági szakember ellátását, illetve több jogelőd intézménynél kialakult a saját speciális ágazati-gazdálkodási kurzuskínálat. Ma a Debreceni Egyetemen sokszínű képzési palettáján szinte valamennyi területen megjelenik az általános menedzsment és speciálisabb vállalkozói kurzusok kínálata, de ezek gyakran konkrét szakokhoz kötöten kerülnek meghirdetésre, így nem, vagy csak komolyabb utánajárással választhatók bármely hallgató számára.

Az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Karon elsősorban a mezőgazdasági és ahhoz szorosabban kapcsolódó ágazatok szakember igényét hivatott kielégíteni, így a képzés nem specializálódott a kis és közepes vállalkozói réteg kompetenciáinak fejlesztésére. A 2006 őszétől indított Pénzügyi és Számviteli Alapképzési Szak már jobban szolgálhatja elsősorban a speciális pénzügyi és számviteli vállalkozói készségek fejlesztését. A Műszaki Főiskolai Karon, a Bölcsészettudományi Karon, a Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai Karon folyik bizonyos mértékű menedzsmentképzés, de itt sem kínálnak speciális vállalkozói kurzusokat. Ugyanakkor az Informatikai Kar Programtervező Szakán évek óta a képzési követelmény része volt 11 kredit megszerzése közgazdasági és gazdálkodási jellegű tárgyakkól. Így ezen a szakon speciális gazdasági és vállalkozói ismereteket szereztek a hallgatók. Az új képzési rendszerben a Gazdaságinformatikus Alapképzési Szak - melyet a kar a Közgazdaságtudományi Karral együtt indított – jó lehetőséget biztosít az informatikusok számára vállalkozói kompetenciáik fejlesztésére.

A Master programok beindítása talán megoldást jelent majd ezekre a problémákra, hiszen a gazdálkodási szakok bizonyos feltételek teljesítése mellett bármely BA, vagy BSc diplomával rendelkező hallgató számára elérhetővé válnak. Ugyanakkor további nehézséget jelent a vállalkozói készségek fejlesztésében, hogy a kétszintű képzésre való áttéréssel tovább csökkent az amúgy sem jelentős választható tárgyak aránya. A szakok gyakran meghatározzák azt a tárgykört, amiből ezeket a kurzusokat teljesíteni lehet, s ritkán szerepel ezek között vállalkozói készség fejlesztését szolgáló tárgy. Nehezen menedzselhető a hallgatók más karokra történő áthallgatása, s a szabadon választható, tehát teljesen nyitott kurzusok aránya is alacsony az oktatók nagyarányú leterheltsége miatt.

A Debreceni Egyetem egyik jogelődjénél a Kossuth Lajos Tudományegyetem Közgazdasági Tanszékén 1993-ban indult a közgazdaságtudományi képzés. Viszonylag gyors, dinamikus fejlődés eredményeként 2000 január 1-én önálló karrá vált az egység. A hagyományos 5 éves képzés keretében indított Gazdálkodási Szakán a Vállalkozásmenedzsment szakirány speciális ismereteket nyújt a vállalkozás alapítás gondolatával foglalkozó hallgatók számára. A

képzésben kiemelt hangsúlyt kap a vállalkozások alapításával és működtetésével kapcsolatos jogi, adózási, pénzügyi és vezetési ismeretek átadása, de a speciális „Kis és közepes vállalkozások menedzsmentje” című kurzus is segíti az érdeklődőket tudásuk elmélyítésében, képességeik fejlesztésében.

Az új kétszintű képzés keretében a Gazdálkodási és menedzsment alapképzési szak biztosítja a vállalkozói kompetenciák fejlesztését. A standard üzleti tárgyak mellett az Üzletvitel és szervezés szakirányon praktikus gyakorlati készségeket kívánunk kialakítani a hallgatókban, mely képessé teszi őket akár az önálló vállalkozások indítására is. E BA képzés keretében országosan kötelezővé tett fél éves szakmai gyakorlat reményeink szerint további segítséget nyújt majd hallgatóink vállalkozói kompetenciáinak fejlesztésében, és bátrabban belevágnak majd saját vállalkozások indításába, vezetésébe.

A nappali képzésen túl az egyetemen több olyan posztgraduális képzés is folyik, amely elősegíti a már diplomával rendelkezők vállalkozói készségeinek gyarapítását. A Közgazdaságtudományi Karon folyó MBA képzés a nem gazdasági alapképzettséggel rendelkezők számára jelent ilyen lehetőséget.

Az Orvos Egészségtudományi Centrumhoz tartozó karokon a nappali képzésben nem lehetséges vállalkozói kurzusok elhelyezése, ezért ott az Egészségügyi Menedzserképző Központ által kínált Egészségügyi Szakmenedzser képzés biztosítja e szakma diplomásai számára a menedzsment és vállalkozói ismeretek fejlesztésének lehetőségét.

A Közgazdaságtudományi Kar projektek keretében is igyekszik biztosítani a régió vállalkozóinak továbbképzését, fejlesztését. Egy régebbi TEMPUS program keretében továbbképző központot hozott létre és az igényeknek megfelelően hosszabb-rövidebb képzési programokat kínál a környék kis- és közepes vállalkozói számára. Egy 2005 végén befejezett LEONARDO projekt eredményeként speciális oktatási modulokat dolgozott ki a projektben résztvevő finn, portugál, lengyel és belga partnerekkel az innovatív KKV-k számára, elősegítendő szellemi tulajdonuk minél hatékonyabb védelmét. Szintén e projekt keretében 12 sikeresen működő vállalkozás vezetője számol be saját tapasztalatairól (interjúk formájában) annak érdekében, hogy más vállalkozások tudják követni példáikat.

A Karnak aktív kapcsolata van a Hajdú Bihar megyei Kereskedelmi és Iparkamarával – az előbb említett két projektben ők is partnerek voltak – és folyamatosan keresi a további együttműködési lehetőséget a régió más gazdasági szereplőjével is.

Dr. Ujhelyi Mária
Egyetemi docens

Vállalkozásoktatás és vállalkozói aktivitás a Miskolci Egyetemen

Fontos és tanulságos minden megmértetés. Napjainkban számos rangsor készül, mindent értékelünk és összehasonlítunk. E gondolatok lejegyzésekor jelenik meg a 2007/2008 tanévre a Felsőoktatási felvételi tájékoztató. Számos lehetőség a középiskolásoknak, kétségbeejtő fejtörés a szülőknek. A könnyűnek nem nevezhető továbbtanulási döntést segíthetik a korábban megjelent értékelő rangsorok, mely a hazai felsőoktatási intézményeket, karokat több szempont szerint rangsorolta. Kicsit fanyalgunk, ha a rangsor a számunkra kedvezőtlenül alakul, és csillog a tekintetünk, ha valamely szempont szerint "jó helyezést" érünk el. Ugyanakkor fontos felismerés, hogy ne csak a képzéseket, a nyújtott szolgáltatásokat és az oktatókat vizsgáljuk, hanem vizsgáljuk meg a hallgatókat, illetve a már végzetek véleményét is kikérve készítsünk elemzéseket.

A megkeresésnek, hogy csatlakozzunk egy az egyetemi hallgatók vállalkozói aktivitását kutató nemzetközi felméréshez, nagy örömmel fogadtuk. A Miskolci Egyetem 9 karán több mint 14000 fő folytat felsőfokú tanulmányokat. 410 miskolci hallgató töltötte ki a kérdőívet, mely hallgatók csaknem fele közgazdász volt

Mi magunk is sokszor érthetetlenül állunk a hallgatók bátortalansága előtt. Miért nem akarnak önálló vállalkozói karriert, miért gondolják úgy, hogy az alkalmazotti lét, a multinacionális vállalatok által kínált karrierpálya a legjobb választás. Mind az öt kínálatban szereplő szakirány, de különösen a Vállalkozási szakirány azokat a készségeket próbálja meg fejleszteni, melyek a vállalkozás indításához, menedzseléséhez szükségesek. Az elméleti képzést, nagyon sokszínű gyakorlati oktatás egészíti ki: esettanulmányok, szakmai kirándulások és vállalatlátogatások, sikeres vállalkozók előadásai, pályázati programokba bekapcsolódva a hallgatók mintavállalkozásokat alapíthatnak és vezethetnek. De úgy tűnik ez kevés, a diplomaosztó után kevesen gondolják úgy, hogy saját vállalkozásban valósítják meg ötleteiket. És ez így helyes! Ahhoz már elég képzettek, hogy lássák a gazdasági környezet milyen veszélyeket rejt magában, de ahhoz még tapasztalatlanok, hogy mindezeket a veszélyeket, hogyan védjék ki. Ezért érthető, hogy a karrier építés első lépcsője az alkalmazotti lét kipróbálása.

Pozitív tapasztalataink is vannak természetesen. A hallgatók öntevékeny kezdeményezéseit a Gazdaságtudományi Kar vezetése mindig támogatja. A szervezési, kommunikációs és a probléma megoldási készségek fejlesztésének; a vállalkozói képességek kipróbálásának jó helyszíne a Hallgatói Önkormányzatban, az AISEC helyi szervezetében, a Magyar Közgazdasági Társaság helyi szervezetében és a Valéta Bizottságban végzett munka. Azok a hallgatók, akik ezen szervezetek bármelyikében „mozgolódnak”, nem feltétlenül a legjobb tanulók, de bennük erősebb az önmegvalósítási kényszer. Miskolci Egyetemen a diákhagyományoknak nagyon fontos összetartó, megtartó ereje van. E hagyományok ápolásában a hallgatók szívesen vesznek részt. S talán észre sem veszik, milyen fontos kompetenciákat fejleszt a közösségért végzett munka.

A 2006 őszen indított Bologna-rendszerű képzésben a BSc hallgatók négy szak közül választhatnak, ahol mind a négy szakon alap kompetenciák fejlesztése és gyakorlatorientált képzés megvalósítása a cél. Valljuk, meg őszintén ez az új képzési forma számos feladatot és kihívást jelent minden egyetemi polgár számára, legyen az oktató vagy hallgató. Minden szereplő még tanulja és keresi a helyét és a lehetőségeket. Ahogy telitődik a közgazdász

szakma piaca, egyre inkább érzékeljük a hallgatók érzékenységét és érdeklődését a vállalkozások iránt. Sokan ugyan munkát vállalnak, de mellette saját vállalkozásba kezdenek, vagy bekapcsolódnak a családi vállalkozásba. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a mai egyetemisták szülei közül többen működtetnek saját vállalkozást, így azok a hallgatók, akik szülei saját vállalkozást vezetnek sokkal nyitottabbak és érzékenyebben a vállalkozásokkal szemben.

Nem meglepő számunkra az az eredmény, mely szerint a hallgatók nem vagy csak csekély mértékben tesznek lépéseket saját vállalkozás alapítása irányában. Természetesen üzleti tervet minden közgazdász hallgató készít, de ezek nem vállalkozási céllal készülnek, hanem a tantárgyi követelménynek történő megfelelés céljából. Sok esetben nem is ismerik fel a hallgatók, csak segítséggel, hogy valóban egy jó üzleti lehetőséget fogalmaztak meg.

A Miskolci Egyetem jó vállalkozói környezetet kínál, mutatja a kutatási eredmény. Az egyetem fejlesztési tervében is fontos célként fogalmazódik meg a vállalkozási környezet biztosítása, intenzív kutatás-fejlesztési, tanácsadási és gazdasági kapcsolatok kiépítése. Magyarország egyik legszélesebb profilú oktatási intézménye a Miskolci Egyetem a klasszikus mérnöki karok (anyagmérnök, korábban kohómérnök, földtudományi mérnök korábban bányamérnök, gépészmérnök képzés) mellett a jogtudományi, közgazdasági, bölcsész, zeneművészeti és egészségügyi képzés koncentrálódik egy campusban. A diákok egymás mellett sorakozó kollégiumi épületekben laknak, ugyanazokban az előadó termekben tanulnak. Bármely más kar által „kijánlott” tantárgyat felvehetnek. Érdeklődési körüknek megfelelően alakíthatják ki órarendjüket. Ez a színesség is segíti a lehetőségek meg- és felismerését.

Számunkra is fontos kérdés, hogy mit vár el a környezet tőlük, milyen közgazdászokra van szüksége a piaci szereplőknek és mit várnak el a hallgatók a képzéstől. Tapasztalataink is alátámasztják, azokat az eredményeket, melyeket a 16.sz táblázat tartalmaz. Az általános elméleti ismeretek mellett „hús-vér” vállalkozókkal szeretnének találkozni, eszmecsereét folytatni. Ilyen lehetőség többször is nyílik egy-egy tanévben, de jó szembesülnünk vele, hogy ezt a hallgatók keveslik még több életszagú, valós ismeretre akarnak szert tenni. Ismerik azt a bölcs mondást, miszerint „Más kárán tanul az okos...”

Mit tanultunk mi ebből a kutatásból? Sokat... Az eredményeket érdemes újra és újra áttekinteni és megtervezni, hogyan feleljünk meg a hallgatók elvárásainak, és tartsuk meg vagy fejlesszük a szakmai színvonalat. A hallgatók eredményei megfelelnek a nemzetközi átlagnak, mondja a jelentés, igen megfelel az európai átlagnak. Ennek oka a hasonló értékrend és normák. Biztos vagyok benne, hogy sokkal árnyaltabb képet kaptunk volna, ha amerikai, kanadai, kínai és indiai egyetemek hallgatói is válaszolnak a feltett kérdésekre.

A 2007. január elsejével tevékenységét megkezdő új kari vezetés a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karán érti és érzékeli, hogy a felsőoktatásban történő változások új feladatokat és kihívásokat jelentenek. A változások nem szabad, hogy bizonytalanságot okozzanak, sem a hallgatók, sem az oktatók körében. A kutatás eredményeit kiértékelve és elemezve fogjuk az oktatás korszerűsítését folytatni.

Dr. Lukács Edit
Egyetemi adjunktus

Vállalkozásoktatás a Pécsi Tudományegyetemen

A Pécsi Tudományegyetem a hallgatók száma alapján az ország legnagyobb egyeteme, több mint 35 000-es hallgatói létszámmal. A PTE 10 kara nem csupán a dél-dunántúli régió számára képez „művelt emberfőket”, hanem vonzása más régiókra is kiterjed.

A PTE a vállalkozói környezet szempontjából a hazai viszonylatban közepes helyezése az egyetem tíz karának meglehetősen eltérő helyzetével magyarázható. A karok döntő részében kifejezett vállalkozásoktatás nincsen, üzleti jellegű tárgyak felvételére viszont minden kar esetében lehetőség nyílik, sokszor kötelező jelleggel, ahol a menedzsment és vállalati gazdaságtani ismeretek oktatása dominálnak. Mélyebb vállalkozói ismeretekhez csupán három karon, a Közgazdaságtudományi Karon, a Pollack Mihály Műszaki Főiskolai Karon és a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon juthatnak az érdeklődők.

A hagyományoknak megfelelően a vállalkozói ismeretek oktatása a Közgazdaságtudományi Karon a legszélesebb. Az 1970-ben először még a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem kihelyezett tagozataként működő közgazdászokképzés néhány év múlva a Pécsi Tudományegyetem Karaként folytatta működését. Tekintve, hogy a képzés célja eredetileg is a vállalati szféra számára alkalmas közgazdászok képzése volt, a gyakorlatiasabb oktatásnak a KTK-n hagyományai vannak. A vállalkozói kurzusok indulása az 1990-es évek közepére tehető, amikor az amerikai Case Western Reserve University, és a Svájci-magyar Vállalkozás-képzési Alapítvány segítségével került sor az első tananyagok kifejlesztésére.

Jelenleg évente mintegy 40-60 pénzügy és számvitel szakos hallgató ismerkedik meg a Kisvállalati gazdaságtan és a Kisvállalati pénzügyek tárgyakkal. Minden közgazdász felveheti az Üzleti tervezés, a Kisvállalati menedzsment, a Kutatásgyakorlat és a Kisvállalati tanácsadói gyakorlat kurzusokat, amelyek igen népszerűek. A Kisvállalati menedzsment és a tanácsadás tárgyak felvételére angolul is lehetőség van. Sajnos a karok közötti át-oktatás a vállalkozói tárgyak esetében még gyerekcipőben sem jár, gyakorlatilag nulla. Mind a magyar, mind az angol nyelvű PhD képzés keretén belül választható a tanulmányok során a Vállalkozástan című tárgy, és jelenleg a tizet is meghaladja a PhD dolgozatukat vállalkozói vagy rokonterületen író hallgatók száma.

A vállalkozói ismeretek oktatása meglehetősen változatos és gyakorlatorientált módon történik, a vállalkozásalapítási készségek fejlesztése mellett a csoportmunkára és az esettanulmányokra is hangsúlyt fektetünk. Említést érdemel, hogy a Kisvállalati menedzsment tárgy során felhasznált esettanulmányok a Budapesti Corvinus Egyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen közösen kerültek kidolgozásra az Apertus Közalapítvány finanszírozásában.

A Kisvállalati gazdaságtan tantárgy teljesítésének egyik feltétele egy gyakorló vállalkozóval készített 10-15 oldalas esettanulmány. Amellett, hogy a hallgatók egy élő vállalkozóval találkozhatnak, beszélhetnek a vállalkozás napos és árnyékos oldaláról egyaránt, mára több száz további feldolgozásra váró eset gyűlt össze. Gyakorló vállalkozók és vállalkozás-fejlesztési szakemberek is gyakori résztvevői az óráknak.

A különlegességek között említhetjük a Kutatásgyakorlat tárgyat, ahol a hallgatók a kisvállalatokon keresztül megismerkedhetnek a kutatás problémáival is a kérdőív-szerkesztéstől és adatfelvételtől kezdve az adatok felvitelén keresztül az adatok

feldolgozásáig. A tárgy „járulékos haszna” az az adatbázis, amelyben immár több mint 430 kkv-ról található adatok.

A Kisvállalati tanácsadói projekt amerikai példa alapján létező vállalkozásoknál történő hallgatói tanácsadást jelent tanári segédlettel. A vállalkozók és a hallgatók közvetlen kontaktusa mindkét fél számára hasznos, a vállalkozók máskülönben drága pénzért megvásárolt javaslatokhoz, a hallgatók pedig felbecsülhetetlen gyakorlati tapasztalatokhoz jutnak, amit különösen a tanácsadással foglalkozó cégek értékelnek nagyra. Az elmúlt 15 év alatt a részt vevő vállalkozások száma már meghaladja a 200-at. A kurzust sikeresen befejezők az Ohio University „certificate”-jét is megkapják.

Az újabb fejlesztések között szerepel az egyetem díszdoktora, Charles Simonyi által finanszírozott Ohio University – KTK közös projekt, amelynek keretén belül nem üzleti szakos amerikai és magyar hallgatók dolgoznak közösen kisvállalati projekteken. A hallgatók vállalkozási képzésen is részt vesznek, ezzel egy időben pedig megismerkednek a választott vállalkozással. Az elkészült megvalósíthatósági tanulmányt amerikai befektetők értékelik, akik, ha fantáziát látnak az illető cégben, akár kockázati tőke jellegű beruházást is felvállalnak.

A KTK távolabbi tervei között szerepel egy hallgató inkubátor létrehozása is. Szóba került a KTK aktív részvétele a Pécs mint Európa kulturális fővárosa 2010 projektben is.

Dr. Szerb László
Egyetemi docens

Üzleti és vállalkozási tanulmányok a Széchenyi István Egyetemen

Az egyetem széles oktatási területtel rendelkezik. Az üzleti-vállalkozási tevékenységhez köthető tanulmányokat a műszaki és a gazdálkodási szakos hallgatók folytatnak.

A tanulmányok gerincét a vállalati gazdaságtan, a menedzsment ismeretek és a marketing tantárgyak jelentik, számos szakmenedzsment tárggyal kiegészítve. Az oktatás bemutatásánál gondot okoz a BSc tavalyi megindítása. A hagyományos oktatásnál a legmélyebb ismereteket a vállalkozási menedzsment szakirány adott. Az új rendszerben ennek szerepét átveheti a gazdálkodási és menedzsment szak. Az oktatás előadások és gyakorlatok megtartásával folyik, a gyakorlatok látogatása általában kötelező. A hagyományos előadás-gyakorlati oktatás mellett a következő, speciális ismereteket nyújtó kurzusokat és kiegészítő programokat kínálunk:

Esettanulmányok feldolgozása. A hallgatók az egyetem oktatói által készített esettanulmányok alapján elemzik a vállalatok és vállalkozások helyzetét, esetenként a vállalkozók jelenlétében. Ezt a módszert csak kivételes alkalmakkor használjuk.

Vállalkozói vendégelőadások. Rendszeres program a vendégelőadások megtartása. Az előadásokat minden esetben dokumentáljuk. Az írásban rögzített előadások szintén felhasználhatók esettanulmányként, kutatási forrásként.

Vállalkozási esettanulmány, mint feladat. Egyes kurzusokon kötelező, máshol választott feladatként a hallgatók előre meghatározott tartalmú esettanulmányokat készíthetnek. Az elkészült tanulmányok további feladatokhoz használhatók fel, illetve kutatási forrást jelentenek.

Tervezzük az oktatás továbbfejlesztéseként formalizált tervezési (üzleti tervezési) feladatok kidolgozását. A terveket alapvetően befolyásolják az új oktatási rendszer ma még nem teljes körűen ismert feltételei. A vállalkozások működését bemutató tárgyak keretében folyó üzleti-vállalkozási képzés mellett jelentős az egyes tárgyakban előforduló esetpéldák felhasználásával történő ismeret-átadás. Pénzügyi döntések szakirányon a hagyományosnak mondható pénzügyi elméleti anyagot kiegészítik a vállalkozások pénzügyi-döntései helyzeteit önállóan, egyéni vagy csoportos munka keretében feldolgozó feladatok.

2005 februárja óta az üzleti-vállalkozói ismeretek oktatását, készségek fejlesztését segíti a Business Simulation Challenge (BSC) 1.0 üzleti játék szoftver. Eddig négy félév alatt közel kétszáz győri közgazdász hallgató tapasztalta meg – ha virtuálisan is – a piac működés feltételeit, vállalkozott a Business Simulation Challenge program segítségével.

Külön kell említeni a Kautz Gyula Szakkollégiumban felvehető üzleti-vállalkozási kurzusokat. Két félévben vehették fel a hallgatók a Vállalatvezetés, kontrolling tárgyat, a Vállalkozáskutatás kurzus keretében pedig a kisvállalkozások sajátosságait ismerték meg a hallgatók. A 2006/2007. tanév első félévében Cégvezetés a gyakorlatban c. tárgy szolgálta az üzleti-vállalkozói képzést a szakkollégiumban. A szakkollégisták a közgazdász hallgatók aktívabb részéhez tartoznak, ez nem csak a többlet kurzusok felvételében, hanem a kutatáshoz kapcsolódó kérdőívet átlagon felüli számban töltötték ki. Ez magyarázza a széchenyis hallgatók aktivitását a vállalkozói kurzusok felvételében.

Dr. Farkas Szilveszter
Egyetemi docens

Üzleti és vállalkozói ismeretek oktatása a Szegedi Tudományegyetemen

A Szegedi Tudományegyetemen összességében a szorosan értelmezett vállalkozási ismeretek oktatása még meglehetősen gyerekcipőben jár. Ez azért jelent komoly problémát, mert az elmúlt évek kutatásai rámutattak, hogy a hallgatók bizonyos hányada vállalkozóként is el tudja képzelni karrierjét, és ehhez komoly segítséget nyújtanának az ezzel kapcsolatos ismertek.

Az SZTE GTK Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézete az NKFP Versenyképes Integrálódás az Európai Kutatási Térségbe című kutatási projekt keretein belül vizsgálta az egyetemi hallgatók vállalat alapítási hajlandóságát. 286 elemű mintán készült felmérés a nappali alapképzésben résztvevő felsőbb éves természettudományi és gazdaságtudományi képzésekben résztvevő hallgatók, továbbá 134 elemű mintán az SZTE doktori (PhD) hallgatóknak körében.

A felmérések elsődleges eredményeiből kitűnik, hogy míg a graduális hallgatók az országos átlaggal körülbelül megegyező vállalat alapítási aktivitással jellemezhetők, addig a posztgraduális szinten az aktivitás jóval meghaladja a teljes lakosságra vetített országos átlagot. A graduális szintű hallgatók esetén a gazdasági képzésben résztvevők vállalat alapítási hajlandósága jóval meghaladja a természettudományi képzésekben résztvevőkéét. Szembeötlő adat, hogy a természettudományos képzésekben résztvevő hallgatók tanulmányaik során gyakorlatilag semmilyen gazdasági és menedzsment ismeretet adó kurzust nem hallgatnak. Fontos eredmény továbbá, hogy a vizsgált hallgatók vállalkozás alapítással szembeni attitűdjeik alapján (személyes jellemzők, családi háttér) jól csoportosíthatók. Ez a kategorizálás jó magyarázatot ad arra, hogy egy hallgató nyitott-e a vállalkozói tevékenységre, de azt nem magyarázza azt, hogy ténylegesen fog-e vállalkozni. A konkrét vállalat alapítási döntés meghozatala egyéb tényezőkön múlik, amelyben valószínűsíthetően a megfelelő ötlet mellett szerepe van a vállalkozói ismereteknek, a konkrét ösztönzőknek és a forráslehetőségeknek.

Az oktatási kínálat pontos feltérképezésére, illetve a tendenciák érzékeltetésére jelen vizsgálatban hasznosnak tűnik az egyetemen oktatott üzleti jellegű tárgyakat egymástól világosan elválasztani. Az egyik kategória nézőpontunk szerint a „szorosan értelmezett” vállalkozás alapítással kapcsolatos tárgyak (például: vállalkozások alapítása és működtetése, vállalkozási ismeretek, vállalkozások, üzleti tervezés stb.), míg a másik kategória az „üzleti jellegű ismeretek” (menedzsment- gazdaságtani- és marketing tudományokhoz kapcsolódó tantárgyak).

Az első kategóriában meglehetősen komoly elmaradások vannak, mivel gyakorlatilag csak a Gazdaságtudományi Kar, illetve az Élelmiszeripari Kar gazdasági jellegű képzésében érintett hallgatói hallgatnak ilyen típusú tárgyakat, és az ő esetükben ez a képzésnek szerves, és szükségyszerű (kötelező) részét is jelenti. A második kategóriába sorolható „üzleti jellegű” (általános gazdasági ismereteket adó) képzések is – pontosan az ilyen irányú igény felismeréséből következően – egyre több hallgató számára elérhetők az Egyetemen. Jelenleg ez a Szegedi Tudományegyetemen két módon valósul meg. Egyrészt bizonyos képzések esetén (például munkaügyi kapcsolatok, jogász, különféle természettudományi szakok) esetén a képzésnek kötelező jelleggel szerves részét képezik az ilyen jellegű tantárgyak. Másrészt a Gazdaságtudományi Kar néhány ilyen típusú választható tárgyat hirdet meg a hallgatóknak,

ebben az esetben a tárgyak felvétele fakultatív jelleggel történik (az eddigi tapasztalatok alapján meglehetősen nagy érdeklődés mellett).

Pontosan a megnövekedett ilyen irányú igények következtében a hosszabb távra szóló célkitűzések között – jelenleg még csak elképzelések szintjén – szerepel egy széleskörű együttműködésen alapuló „Vállalkozásfejlesztési Központ” létrehozása, amely tevékenysége főként a vállalkozásalapítás elősegítését célozná. Ennek keretein belül az egyik meghatározó irány a specializált vállalkozási ismeretek oktatása lenne a különféle szakos hallgatók számára.

Dr. Imreh Szabolcs
Egyetemi adjunktus